

Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ: ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Ύπο

Γ. Α. ΒΑΜΒΟΥΚΑ, Μ. Sc.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ως Γενική Οικονομική Ίσορροπία (General Economic Equilibrium) ορίζεται ή εξέταση και ή ερμηνεία τής στιγμιαίας ή περιοδικής αλληλεπίδρασης τών οικονομικών μεγεθών του οικονομικού συστήματος. Ή θεωρία τής «Γενικής Οικονομικής Ίσορροπίας» έχει γίνει πολύ δημοφιλής τά τελευταία χρόνια για τους εξής λόγους : α) Λόγω τής κοινωνικοοικονομικής κρίσης που τόσο τό 'Ανατολικό όσο και τό Δυτικό μπλοκ διέρχονται, β) λόγω των νέων απόψεων περί γενικής Ίσορροπίας πού άρχισαν να διαμορφώνονται άπό τους οπαδούς τών Κεϋνσιανών οικονομικών, γ) λόγω τής σημασίας πού αρκετοί οικονομολόγοι αποδίδουν στην άνάλυση τοϋ όρου οικονομική ανισορροπία (Economic disequilibrium) έξω άπό τή Κεϋνσιανή παράδοση, δ) λόγω τής αλματώδους βελτίωσης τών οικονομετρικών μεθόδων και Ιδίως τών "simultaneous equations models" και ε) λόγω τής ολοένα και πολυπλοκώτερης σύλληψης τοϋ οικονομικού φαινομένου, με άμεση συνέπεια μεγαλύτερος αριθμός μεταβλητών και παραμέτρων να υπεισέρχεται στή διατύπωση του οικονομετρικού υποδείγματος. Κατ' αυτό τό τρόπο, τό πρόβλημα τής οικονομικής ίσορροπίας ερμηνεύεται άπό τα διάφορα επιστημονικά ρεύματα κάτω άπό διαφορετική οπτική γωνία.

Ή θεωρία τής γενικής ίσορροπίας αποσκοπεί στή διερεύνηση τών οικονομικών συνθηκών και δυνάμεων, πού ωθούν τις αγορές του οικονομικού συστήματος σε κατάσταση σταθερότητας. Οί νέες δυνατότητες πού ανοίχτηκαν στην οικονομική επιστήμη με τή θεαματική εξέλιξη τών στατιστικομαθηματικών μεθόδων, έδωσε τήν ευκαιρία στον οικονομολόγο να πλησιάσει τό οικονομικό πρόβλημα ακόμη πιό κοντά στην πραγματικότητα. Ή διεισδυτικότερη άνάλυση τών οικονομικών συνθηκών στίς διακλαδικές αγορές τής οικονομίας, αποτέλεσε τό

πρωταρχικό αίτιο της τελειοποίησης των υποδειγμάτων οικονομικής ισορροπίας. Από τα χρόνια της Κλασικής Σχολής και αργότερα, κυρίως μετά τον Keynes, η διερεύνηση των παραγόντων που συμμετέχουν στην επικράτηση της οικονομικής σταθερότητας, πέρασε από πολλά στάδια ανάλυσης. Η εμπειρία έχει δείξει ότι από τις συνθήκες ισορροπίας, εξαρτάται ή ομαλή μεγέθυνση των δομών του οικονομικού συστήματος.

Η παρούσα μελέτη δέν αποβλέπει στην εισαγωγή ενός νέου υποδείγματος οικονομικής ανισορροπίας ή στην ενδελεχή παρουσίαση των υποδειγμάτων που, από τα χρόνια του Leon Walras μέχρι σήμερα, αποτέλεσαν σταθμό στην εξέλιξη της οικονομικής θεωρίας. Οί επιδιώξεις του δοκιμίου μας είναι : α) να επισημανθούν οι κύριες τάσεις στην εξέλιξη της θεωρίας της γενικής ισορροπίας από τα χρόνια της Κλασικής Σχολής μέχρι σήμερα, τονίζοντας ιδιαίτερα τη συνεισφορά του Robert Clower και β) να υποστηριχτεί ότι από τη βελτίωση της μεθοδολογίας των οικονομολόγων που βαδίζουν στα πρότυπα σκέψης της Κλασικής και της Κεϋνσιανής παράδοσης, θα εξαρτηθεί στο μέλλον ή αντικειμενικότερη προσέγγιση του γρίφου της οικονομικής ανισορροπίας. Τό βασικό επιχείρημα της παρούσας εργασίας που αποτελεί άμεση απόρροια των ανωτέρω δύο επιδιώξεων, είναι ότι «από τη βελτίωση της μεθοδολογικής συγκρότησης των υποδειγμάτων Τενικής Οικονομικής 'Ανισορροπίας', ή οποία θα προέλθει από τον αποτελεσματικότερο συνδυασμό του μαθηματικοοικονομικού μετά του κοινωνιολογικού στοιχείου, θα προσδιορισθεί στο μέλλον ή επίλυση του σοβαρού προβλήματος της οικονομικής ανισορροπίας».

Η προβαλλόμενη άποψη ότι οί σημερινοί οικονομολόγοι θα καταφέρουν να δια φωτίσουν τό ερωτηματικό της οικονομικής αστάθειας, μόνο εάν ακολουθήσουν τό μονοπάτι που οξ Κλασικοί και ό Keynes βάδισαν, αποτελεί απόρροια επιστημονικής διερεύνησης από τη διεθνή βιβλιογραφία. Οί πρωτότυπες ιδέες δέν πέφτουν ξαφνικά από τον ουρανό ή βγαίνουν από τό κεφάλι του ερευνητή αυθαίρετες και αποκεκομμένες από τό παρελθόν, άλλα συνιστούν τό αποκρυστάλλωμα επιστημονικών επιτευγμάτων με προέλευση τό παρελθόν και αφετηρία τό παρόν. Συνεπώς, ή κριτική που ασκείται για τήν τακτική μερικών οικονομολόγων, να εισάγουν υποδείγματα οικονομικής ισορροπίας χωρίς να λαμβάνουν ύπ' όψη τα επιστημονικά άλματα του παρελθόντος κρίνεται επιβεβλημένη. Η σύγχρονη οικονομική σκέψη έχει μια ιστορία που ξεπερνά τους δύο αιώνες, για τούτο ό συνεπής οικονομολόγος οφείλει να γνωρίζει τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, που σφράγισαν τό πέρασμα από τη μια Οικονομική Σχολή στην άλλη.

"Αν και ή γνώση των τελευταίων δεκαετιών επιβεβαιώνει ότι ή εισαγωγή των Μαθηματικών και της Στατιστικής στο χώρο της Οικονομικής επιστήμης επέ-

δράσε θετικά στη μεθοδολογική επισκόπηση του οικονομικού φαινομένου, δεν θα πρέπει εν τούτοις να παραβλεφθεί ή εσφαλμένη νοοτροπία αρκετών ερευνητών, που χωρίς να έχουν διεισδύσει στην εξελικτική πορεία και το κοινωνιολογικό περιεχόμενο της οικονομικής θεωρίας, επιχειρούν μέσω πολύπλοκων μαθηματικών μεθόδων να ερμηνεύσουν πολυδιάστατα οικονομικά προβλήματα. Δίνουν έτσι την εντύπωση, πώς αγνοούν τό γεγονός ότι ή υπερβολική αφαίρεση που εισάγουν κατά την έρευνα του οικονομικού φαινομένου, περιπλέκει αντί ν' απλοποιεί την πορεία του ανθρώπινου νοῦ για την ορθή τοποθέτηση και εξήγηση του φαινομένου. Ή Οικονομική Επιστήμη σαν κοινωνική πρέπει να προσεγγίζει την κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα με αρχές και όργανα σκέψης, που έχουν τις ρίζες τους στη σφαίρα των κοινωνικών παρά των θετικών επιστημών. Μπορεί αυτός ο δρόμος να είναι περισσότερο κοπιώδης και ανηφορικός, μπορεί ή διανοητική έκφραση να προσκρούει στις σκοτεινές γωνιές του οικονομικού φαινομένου, δεν μπορεί όμως να εξηγηθεί με συνεχείς αφαιρέσεις και παραπλανητικά τεχνάσματα.

Π. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ROBERT CLOWER

Ο όρος 'Οικονομική ανισορροπία' όπως χρησιμοποιείται στην οικονομική επιστήμη, υπονοεί τις σχέσεις μεταξύ των οικονομικών μεταβλητών που εγκαθίστουν ένα καθεστώς οικονομικής αρμονίας. Τυχόν διατάραξη της οικονομικής αρμονίας θέτει σε λειτουργία δυνάμεις, που τείνουν να επαναφέρουν τό σύστημα στο προηγούμενο ή σε νέο καθεστώς ισορροπίας. Ή εκτίμηση και ό επακριβής υπολογισμός των παραμέτρων και της τιμής των οικονομικών μεταβλητών που συνθέτουν τό υπόδειγμα γενικής ισορροπίας, αποτελεί τό σημαντικότερο πρόβλημα για τον ερευνητή.

Από τα χρόνια του έμποροκρατισμοῦ ή έννοια τής οικονομικής ισορροπίας ήταν γνωστή, με την εμφάνιση όμως τής Κλασσικής Σχολής, ή οικονομική επιστήμη άρχισε να ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την ερμηνεία τής ισορροπίας του οικονομικού συστήματος. Οί Κλασσικοί συγγραφείς με τις θεωρίες τους περί οικονομικής ανάπτυξης, περιέγραψαν ταυτόχρονα και τις συνθήκες οικονομικής ισορροπίας, που εκπληρούνται όταν τό σύστημα φθάσει σε ότι απέκάλεσαν 'κατάσταση στασιμότητας' (Stationary state)'. Τό μαθηματικοαφαιρετικό σε σχέση με τό άπαγωγικό στοιχείο που κυριάρχησαν στα γραπτά του David Ricardo, συνέβαλαν ώστε οι μεταγενέστερες οικονομικές Σχολές να συλλάβουν με αποτελεσματικότερο τρόπο τις μεταβλητές που επιδρούν στην επικράτηση τής οικονομικής ισορροπίας. Ή συμβολή του Marx με τον συνδυασμό των μεθόδων ανεξάρτητα του τονισμού τής ιστορικής μεθόδου και των άπαγωγικών θεωρήσεων, και ιδίως

των Walras και Marshall, πρόσφερε ένα νέο ενδιαφέρον στη σύλληψη της γενικής ισορροπίας. Τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα της νέας καμπής, υπήρξαν το ιδεολογικό, το μαθηματικό, το αφαιρετικό και το θεωρητικό στοιχείο, τα όποια συνετέλεσαν στη πολύπλευρη και διεισδυτικότερη διερεύνηση του οικονομικού φαινομένου.

"Αν και ο A. Cournot τό 1838 υποστήριξε ότι ή επίλυση των μερικών προβλημάτων του οικονομικού συστήματος εξαρτάται από τή συλλογική θεώρηση του συστήματος, μόλις τό 1874 ή άποψη αυτή ελήφθη σοβαρά υπ' όψη από τον Walras. Τό ουσιώδες ερώτημα για τον Walras ήταν ο προσδιορισμός του επιπέδου τιμών των καταναλωτικών αγαθών και των συντελεστών παραγωγής, καθώς επίσης ο υπολογισμός τής τιμής των παραμέτρων που έμμεσα καθορίζουν τό επίπεδο των παραγόμενων αγαθών από δεδομένη ποσότητα συντελεστών παραγωγής. Η βασικότερη αδυναμία του Βαλαρασιανού συστήματος Γενικής Ίσορροπίας είναι ότι «δ Walras δεν προσπάθησε να επεξεργασθεί τους νόμους αλλαγής που διέπουν τό οικονομικό σύστημα και δεν εξήγησε επίσης τι θα μπορούσε να συμβεί εάν οι προτιμήσεις των καταναλωτών και οι πλουτοπαραγωγικοί πόροι τήςοίκονομίας μεταβληθούν»².

Η θεωρία των ψηλαφήσεων (tâtonnements) που έχει τις ρίζες της στα γραπτά του Walras, πρέπει να προσεχθεί Ιδιαίτερα. Ο Walras ξεκινώντας από τήν ύπαρξη ενός δεδομένου επιπέδου τιμών στις X_i ($i = 1, 2, \dots, k$) αγορές του συστήματος, θεώρησε ότι ή περίπτωση ανισορροπίας μεταξύ προσφοράς και ζήτησης στη X_1 αγορά του αγαθού Y_j ($j = 1, 2, \dots, n$), θα διευθετηθεί εάν ή τιμή του αγαθού Y_j προσαρμοσθεί ανάλογα. Διεπίστωσε όμως ότι ή μεταβολή τής τιμής του αγαθού να μεν επαναφέρει τή συγκεκριμένη αγορά σε κατάσταση ισορροπίας, δημιουργεί όμως δευτερογενείς επιδράσεις στις υπόλοιπες αγορές του συστήματος. Έν τούτοις εάν ή ίδια διαδικασία που εφαρμόστηκε στην αγορά X_1 εφαρμοσθεί περιοδικά και στις X_{k-1} αγορές, τότε τό σύστημα τής αγοράς σε κάποιο χρονικό σημείο θα τείνει προς τό ιδανικό σημείο ισορροπίας. Η διαδικασία ψηλάφησης όπως ανέλυθη από τον Walras είχε καθαρά θεωρητικό χαρακτήρα, αποσκοπώντας να δείξει μέσω ποιας διαδικασίας ή κατάσταση γενικής ισορροπίας μπορεί να επιτευχθεί στις X_i αγορές του συστήματος.

Η εξέλιξη του οικονομικού βίου μετά τή δημοσίευση των "Elements d' Economie Pure (1874) του Walras, πιστοποιεί ότι ή έν λόγω μέθοδος συνέβαλε περισσότερο στη βελτίωση τής θεωρίας τής γενικής ισορροπίας, παρά στην εφεύρεση πρακτικών μεθόδων προς επίλυση σοβαρών οικονομικών προβλημάτων.

Με τή πάροδο του χρόνου τό ενδιαφέρον των οικονομολόγων, άρχισε να εντοπίζεται στη πλευρά τής ζήτησης και τής αλληλεπίδρασης των οικονομικών με-

γεθών, γεγονός που σημάδεψε την έκρηξη της Κεϋνσιανής επανάστασης. Ο Keynes επηρεασθείς τόσο από την Κλασσική παράδοση, όσο και από τους ηγέτες της «οριακής επανάστασης» W. Jevons, L. Walras, A. Marshall, C. Menger, E. Bohm-Bawerk και K. Wicksell, οριοθέτησε την πορεία που ακολούθησαν οι κατοπινοί J. Hicks, O. Lange, E. Modigliani, D. Patinkin, κλπ. Στα γραπτά του Keynes έχει την προέλευση της, ή πρώτη τάση σέ θέματα οικονομικής ανισορροπίας. "Έχοντας υπ' όψη ότι οι πνευματικοί καθοδηγητές της προκεϋνσιανής περιόδου αποδέχτηκαν ως θεμελιώδη αρχή την πλήρη απασχόληση των συντελεστών παραγωγής ώστε το οικονομικό σύστημα να ισορροπεί, ο Keynes Ισχυρίστηκε ότι η οικονομία μπορεί να ισορροπεί ενώ στην αγορά εργασίας να υπάρχει υψηλή ανεργία. Αυτή η παρατήρηση απλή έκ πρώτης όψης, άνοιξε στη κυριολεξία μια νέα εποχή στη διερεύνηση του φαινομένου της οικονομικής ανισορροπίας. Ο Keynes παρά την αντίθεση του στον νεοκλασικισμό πολλά ωφελήθηκε από τη διαδικασία της μερικής ανάλυσης (Partial analysis) του δασκάλου του A. Marshall. Διαιρόντας την οικονομία στις αγορές εργασίας, προϊόντος, χρήματος και χρεωγράφων, εξέτασε τις συνθήκες οι όποιες κατευθύνουν το οικονομικό σύστημα σέ ισορροπία. Η επισκόπηση των οικονομικών διεργασιών στις επί μέρους αγορές του συστήματος όπως ερευνήθηκαν από τον Keynes, πολλά δανείστηκε από τη Μαρσαλλιανή μεθοδολογία. Τούτο είναι πολύ σημαντικό καθώς από τη σταθερότητα στις πολυαγορές της οικονομίας, εξαρτάται ή ισορροπία ολόκληρου του συστήματος.

Μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και σύμφωνα με τις νέες οικονομικές δυνατότητες που άρχισαν νά διαμορφώνονται στο καπιταλιστικό σύστημα, οι αρχές που χαρακτηρίζαν την Κεϋνσιανή οικονομική σταδιακά αναπροσαρμόστηκαν στις νέες συγκυρίες. Ο F. Modigliani και ο O. Lange αποπειράθηκαν νά αντλήσουν τά δικά τους συμπεράσματα από τη Γενική Θεωρία του Keynes³. Ιδιαίτερα, ο Oskar Lange επιδίωξε μια νέα αξιολόγηση της Κεϋνσιανής θεωρίας. Υίοθετόντας τό πνεύμα ανάλυσης του J. Hicks στο "Value and Capital" (1939), διερεύνησε την επίδραση της μεταβολής του επιπέδου τιμών των συντελεστών παραγωγής, επί του συνολικού επιπέδου τιμών, της ποσότητας των καταναλωτικών αγαθών και της ποσότητας των συντελεστών παραγωγής. Τό 1947 ο Lawrence Klein με τό έργο του "The Keynesian Revolution", πρόσφερε μια νέα σύλληψη της Κεϋνσιανής οικονομικής ανισορροπίας. Η σύγκριση μεταξύ του Κλασσικού και του Κεϋνσιανού υποδείγματος, τον κατεύθυne στο εντυπωσιακό συμπέρασμα ότι οι κλασσικές είναι συμμετρικές μέ τις Κεϋνσιανές απόψεις. Τούτο οφείλεται στο γεγονός ότι ή ιδέα της γενικής ισορροπίας, όπως προτάθηκε από τους Κλασσικούς και τον Keynes, παράγει ανάλογα αποτελέσματα τόσο στό Κλασσικό όσο και στο Κεϋνσιανό υπόδειγμα, καθότι αμφοτέρα τά υποδείγματα διαφέρουν κυρίως στην τιμή των παραμέτρων και όχι στό είδος των συναρτήσεων.

Έν τούτοις, ό John Hicks και ό Don Patinkin υπήρξαν οί σπουδαιότεροι συγγραφείς πριν την εμφάνιση του Robert Clower, πού ερριξαν νέο φως στην έννοια της οικονομικής ανισορροπίας όπως εισήχθη από τον Keynes. Ό μεν πρώτος με το μηχανισμό των καμπυλών IS - LM παρουσίασε μια νέα σύλληψη της μακροοικονομικής ισορροπίας, ενώ ό δεύτερος εξέτασε τό φαινόμενο της οικονομικής ανισορροπίας προτείνοντας τον όρο 'ακούσια απασχόληση' (involuntary unemployment). Ό Hicks μέ τη δημοσίευση του άρθρου του "Mr Keynes and the Classics" (1937) και του βιβλίου του "Value and Capital" (1939), διακήρυξε ότι ό Keynes πολλά όφειλε στους προκατόχους του και ιδίως τον Walras. Ό Clower το 1965 εξυμνώντας τη συμβολή του Hicks ισχυρίστηκε ότι ό Hicks άνοιξε την περίοδο της λεγόμενης Κεϋνσιανής άντεπανάστασης (Keynesian Counterrevolution), ένα ορόσημο στη σφαίρα της οικονομολογίας. Τό νόημα αυτής της καμπής είναι ότι ό μεγάλος αριθμός των συγγραφέων, πού ακολούθησε τα Βαλρασιανά και Κεϋνσιανά πρότυπα ανάλυσης, οφείλεται στην προσπάθεια τους να επανεξετάσουν τό πρόβλημα της οικονομικής ανισορροπίας κάτω από νέο πρίσμα.

Ή εμφάνιση του Patinkin στο επιστημονικό προσκήνιο μέ τη συγγραφή της μελέτης του "Money, Interest and Prices" (1956), έδωσε την ευκαιρία στους οικονομολόγους της δεκαετίας του 1960, να συνειδητοποιήσουν επί νέων βάσεων τις διαφορές μεταξύ του Κλασσικού και του Κεϋνσιανού υποδείγματος. Ή συμβολή του Patinkin αναφορικά μέ την ερμηνεία των αιτίων πού δημιουργούν την οικονομική ανισορροπία, θα κριθεί, κατά την γνώμη μας, μία ήμερα εξ' ύσου σημαντική μέ εκείνη του Keynes. Ό Patinkin εισήγαγε την έξης έπιχειρηματολογία κατά την διερεύνηση του προβλήματος της οικονομικής αστάθειας. "Όταν οί επιχειρήσεις κατά την περίοδο X_0 παράγουν προϊόν Y_0 περισσότερο άπ' ότι οί καταναλωτές ζητούν, τότε τό απούλητο απόθεμα προϊόντος θα είναι ή αιτία, ώστε την επόμενη περίοδο X_1 οί επιχειρήσεις ν' αναβάλλουν την πρόσληψη νέου εργατικού δυναμικού. Θα προτιμήσουν δηλαδή ν' απασχολήσουν κατά την περίοδο X_1 τόσο εργατικό δυναμικό, όσο απαιτείται για την παραγωγή του ζητούμενου από τους καταναλωτές προϊόντος Y_1 ($Y_1 < Y_0$). Αυτό όμως θα έχει σαν συνέπεια ή αγορά εργασίας να παρουσιάσει υπερβάλλουσα προσφορά εργασίας (excess supply of labour), προκαλώντας έτσι διαταρακτικές τάσεις στις υπόλοιπες αγορές του συστήματος λόγω της δημιουργίας των "spill - over effects"⁴. Βασική προϋπόθεση των ανωτέρω συλλογισμών είναι διττή ή οποιαδήποτε μεταβολή του πραγματικού μισθοϋ, δέν μπορεί ν' ανταποκριθεί στην απαίτηση των επιχειρήσεων να πουλήσουν τα αδιάθετα προϊόντα τους. Μέ άλλα λόγια, ή ύπαρξη του αποτελέσματος του Pigou (Pigou effect) δέν λαμβάνει χώρα τή στιγμή, πού τό φαινόμενο της ακούσιας υποαπασχόλησης έχει αρχίσει νά έκδηλοϋται. Αυτή ήταν ή περίφημη θεωρία της 'ακούσιας υποαπασχόλησης', μέ την οποία ό Patinkin ερμήνευσε τό πρόβλημα της οικονομικής ανισορροπίας. Ό Patinkin κατά τή δια-

τύπωση της θεωρίας του χρησιμοποίησε την έπαγωγική σε συνδυασμό με την Μαρσαλλιανή μερική μέθοδο, εφ' όσον δέχτηκε ότι ή διατάραξη των συνθηκών ισορροπίας στην αγορά προϊόντος, είναι δυνατόν να έχει δυσμενείς επιπτώσεις στις υπόλοιπες αγορές της οικονομίας. Δέν πρέπει όμως να θεωρηθεί ως αδυναμία, ή χρήση της επαγωγικής και τής Μαρσαλλιανής μεθόδου από τον Patinkin. 'Αντίθετα, μεθοδολογική συνέπεια μεταξύ αιτίου και αιτιατού, χαρακτηρίζει τις προσπάθειες του Patinkin κατά τό σχηματισμό τής θεωρίας του.

Ή συγγραφή οικονομικών μελετών, υπό του G. Cassel (1918) και ιδίως των F. Zeuthen (1932), H. Neisser (1932), H. von Stackelberge (1933), K. Schelesinger (1933), A. Wald και P. Samuelson (1938), άνοιξε νέους ορίζοντες στη θεωρία τής οικονομικής ισορροπίας. Οί συγγραφείς αυτοί έθεσαν τα θεμέλια τής δεύτερης τάσης πού στο πρόσωπο των K. Arrow και G. Debreu θα βρει τους μεγάλους εκφραστές της. Ό προσδιορισμός τής τιμής των παραμέτρων και του επιπέδου τιμών των συντελεστών παραγωγής και των καταναλωτικών αγαθών, πού σαν μεταβλητές υπεισέρχονται στο οικονομικό υπόδειγμα, αποτέλεσε τή κυριώτερη επιδίωξη των επιστημονικών τους αναζητήσεων. Τό Βαλρασιανό σύστημα και ή ευρεία χρήση των μαθηματικών μεθόδων, συνέδεσαν τους κεντρικούς άξονες των προσπαθειών τους. Δέν θά πρέπει όμως ν' αγνοηθεί ο John von Neumann, σύγχρονος των ανωτέρω "οικονομολόγων, ό όποιος τό 1928 προτείνοντας τή μέθοδο των παιγνίων (games), εξέτασε τον όρο οικονομική ισορροπία κάτω από διαφορετικό πρίσμα. Τό βασικό γεγονός στην ανάλυση του von Neumann ήταν οί πολύπλοκοι μαθηματικοαφαιρετικοί συλλογισμοί, πού στη κυριολεξία προβληματίζουν ακόμα και σήμερα τον ερευνητή.

Οί καινοτόμες μελέτες των L. McKenzie, K. Arrow, G. Debreu, R. Radner, R. Aumann, D. Gale, και H. Nikaido, σε θέματα οικονομικής ισορροπίας δπως εξετάθηκαν κατά τή δεκαετία του 1950, είχαν τίσ ρίζες τους στα γραπτά των G. Cassel, F. Zeuthen, κλπ. Τό κοινό σημείο των επιστημονικών τους εργασιών ήταν ή υιοθέτηση του νόμου του Walras, ως κεντρομόλου αρχής πού διέπει την οικονομική αρμονία. Στις αρχές τής δεκαετίας του 1960 οί T. Negishi, F. Hahn, H. Uzawa, R. Keuenne, κλπ., μιμούμενοι τα χνάρια ανάλυσης των K. Arrow, G. Debreu κλπ., ενστερνίσθηκαν την εγκυρότητα του όρου «μή ψηλαφητής ισορροπίας» (non - tattonnement equilibrium). Υποστήριξαν δηλαδή ότι ή λειτουργία του συστήματος τής αγοράς δέν μπορεί να επιτύχει τό επίπεδο τιμών, δπου ό νόμος του Walras να ισχύει. Έκτοτε ή ανάπτυξη των υποδειγμάτων οικονομικής ισορροπίας, είχε σαν πρωταρχική επιδίωξη τήν εξέταση των συνεπειών στη λειτουργία τής οικονομίας, όταν ό νόμος του Walras καταπίπτει.

ΠΙ. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ROBERT CLOWER

Ἡ μονογραφία του Robert Clower "The Keynesian Counter - Revolution" : A Theoretica Appraisal" (1965) άνοιξε ευρύτατες προοπτικές στην εξέλιξη τής οικονομικής θεωρίας. Ὁ Clower στή προσπάθεια του να επεξηγήσει τό φαινόμενο της οικονομικής ανισορροπίας, ακολούθησε αντίστροφη πορεία άπό εκείνη τοῦ Patinkin. Ἐνώ δηλαδή ὁ Patinkin διερεύνησε τήν επίδραση της υπερβάλλουσας προσφοράς στην αγορά προϊόντος έπι τής αγοράς εργασίας, ὁ Clower εξέτασε τήν περίπτωση τής επιρροής τής υπερβάλλουσας προσφοράς εργασίας επί τής αγοράς τοῦ προϊόντος. "Αν και ὁ Clower δεν έχει τις θεωρητικο-αναλυτικές αρετές ενός Hicks ή ενός Patinkin, εν τούτοις μέ συνειδητά βήματα κατάφερε να παρουσιάσει ενα υπόδειγμα οικονομικής ανισορροπίας, παραμένοντας πιστός στα εξελικτικά βήματα άπό τους Κλασσικούς στον Walras και άπό τον Keynes στο Hicks. Ἐναμφισβήτητα, ή θεωρία τής «Ἀρχής τής Δυαδικής Απόφασης», (Dual - Decision Principle), υπήρξε κάτι τό πρωτοποριακό στο διάβα τής οικονομικής ανάλυσης.

Ἡ συνεισφορά τοῦ Clower ήταν συνέπεια των αναζητήσεων του, ν' αποδείξει ὅτι μέχρι τις μέρες του υπήρξε μία θεμελιώδης παρανόηση τής ουσίας τής Κεϋνσιανής επανάστασης⁵. Ἰσχυρίστηκε δηλαδή ὅτι οι συνήγοροι τοῦ Κεϋνσιανισμού, δέν εντόπισαν τή πλήρη έννοια τής οικονομικής αστάθειας, και τή διαφορά μεταξύ νόμου τοῦ Walras και αποτελεσματικής ζήτησης (effectual demand), ὅπως αναλύθηκαν στή Γενική Θεωρία τοῦ Keynes. Μέ άλλα λόγια, δέν ανίχνευσαν τις επιπτώσεις πού θα είχε στο επίπεδο τιμών, ή τυχόν απόκλιση μεταξύ αγοραίων συναλλαγών και πραγματικής (προσχεδιασμένης) ζήτησης ή πραγματικής (προσχεδιασμένης) προσφοράς. Ἐτσι, δέν κατάφεραν να προωθήσουν σημαντικά τις αντιλήψεις τοῦ μεγάλου δασκάλου, μέ συνέπεια οι βαθιές πτυχές τοῦ Κεϋνσιανισμού να μήν εξιχνιαστούν διεισδυτικά. Ὁ Clower επωμίστηκε τό βαρύ έργο να διατύπωση ενα υπόδειγμα γενικής ισορροπίας, δπου ή διαμόρφωση τής οικονομικής ισορροπίας θα προσδιορίζεται άπό τή σχέση μεταξύ τρεχουσών συναλλαγών και υπερβάλλουσας ζήτησης. Κατά τή διάρκεια τών προσπαθειών του δέχτηκε τήν άμεση επιρροή τοῦ Patinkin, πού σύμφωνα μέ τόν Clower είναι ὁ μεγαλύτερος γνώστης τής Κεϋνσιανής σκέψης.

Τό υπόδειγμα τοῦ Clower βασίζεται έπι τών κάτωθι υποθέσεων :

α. Τό οικονομικό σύστημα, αποτελείται άπό δύο φορείς οικονομικής δραστηριότητας, τα νοικοκυριά (Households) και τις επιχειρήσεις (Firms).

β. Δύο βασικές κατηγορίες εμπορευμάτων υφίστανται, εκείνη πού προσφέρεται άπό τις επιχειρήσεις και ζητείται άπό τα νοικοκυριά και εκείνη πού προσφέρεται άπό τα νοικοκυριά και ζητείται άπό τις επιχειρήσεις. Τά προϊόντα τής πρώ-

της κατηγορίας θα παριστώνται με τό δείκτη i ($i = 1, 2, \dots, m$) και της δεύτερης από τό δείκτη j ($j = 1, 2, \dots, n$).

γ. Οί ποσότητες πού θα προσφέρονται ή θα ζητούνται από τις επιχειρήσεις θ' απεικονίζονται από τίς μεταβλητές s_1, s_2, \dots, s_m Καί $d_{m+1}, d_{m+2}, \dots, d_n$,

ένώ οί ποσότητες πού θά ζητούνται ή θα προσφέρονται από τα νοικοκυριά θα παριστώνται από τίς μεταβλητές d_1, d_2, \dots, d_m και $s_{m+1}, s_{m+2}, \dots, s_n$.

δ. Οι τιμές πού αντιστοιχούν στα πωλούμενα ή ζητούμενα αγαθά είναι $P_1, P_2, \dots, P_{\pi-1}$ ($P_{\pi}=1$) ή P σέ άνυσματική έκφραση : επειδή οί αγοραίες τιμές των αγαθών εκφράζονται σέ μονάδες του άγαθοϋ η, δεχόμεστε ότι $P_{\pi} = 1$.

ε. Οί προτιμήσεις των νοικοκυριών παριστώνται από τη συνάρτηση χρησιμότητας (utility function) δηλαδή $U(d_1, d_2, \dots, d_m : S_{m+1}, S_{m+2}, \dots, S_n)$, ένώ ή ύπαρξη της συνολικής συνάρτησης μετασχηματισμού (aggregate transformation function) $T(S_1, S_2, \dots, S_m : d_{m+1}, d_{m+2}, \dots, d_n) = 0$, αντιπροσωπεύει τους τεχνικούς περιορισμούς πού οί επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν στο χώρο της παραγωγής. Οί καμπύλες πού αντιστοιχούν στίς συναρτήσεις χρησιμότητας και μετασχηματισμού, έκπληρούν τίς βασικές ιδιότητες τής συνέχειας (continuity) και τής κυρτότητας (curvature).

Στην ανάλυση πού ακολουθεί τα σύμβολα, D (ζήτηση), S (προσφορά) και R (κέρδη) συμβολίζουν πραγματικά μεγέθη (realized or actual magnitudes), ένώ τα σύμβολα, d (ζήτηση), s (προσφορά) και r (κέρδος) παριστάνουν νοητά ή προσχεδιασμένα μεγέθη (notional or planned magnitudes). Κατά τήν περίοδο 1 τα πραγματοποιούμενα κέρδη R των νοικοκυριών, ισούνται με τή διαφορά μεταξύ των πραγματοποιούμενων αγορών D και των επιτυγχανόμενων πωλήσεων S , δηλαδή

$$(1) \quad \sum_{k=1}^n P_k D_k - \sum_{k=1}^n P_n S_n - R \equiv 0$$

ή

$$(2) \quad \sum_{k=1}^n P_k [D_k - S_k] - R \equiv 0$$

Στή προκειμένη περίπτωση ή έννοια τής αγοράς τοϋ προϊόντος A από τό νοικοκυριό νοείται σαν ζήτηση γι' απόκτηση του, ένώ ή έννοια τής πώλησης δοθέντος προϊόντος B από τό νοικοκυριό υπονοεί τήν προσφορά του. Ή εξίσωση (1) επεξηγεί ότι κανένα νοικοκυριό δεν σχεδιάζει ν' αγοράση κάποιο προϊόν, εάν

ταυτόχρονα δεν έχει προνοήσει ότι ή απόκτηση του θα πραγματοποιηθεί, είτε από κάποια πηγή κέρδους ή άπα τήν πώληση κάποιου άλλου προϊόντος. Ο Clower αποκαλεί τόν ανωτέρω συλλογισμό "Αρχή του Say' (Says' Principle) και τήν προσομοιάζει με αντίστοιχες αρχές των θετικών έπιτημών. Σύμφωνα μέ τόν Clower, ή αρχή του Say δέν εξαρτάται από τό επίπεδο τών τρεχουσών συναλλαγών, άλλα από τό επίπεδο εκείνο πού τό άτομο νοεί διι θα κυριαρχήσει στο χώρο της αγοράς.

Στή συνέχεια ό Clower υποθέτει διι εάν οί προτιμήσεις τών νοικοκυριών παριστώνται από τήν συνάρτηση χρησιμότητας,

$$(3) \quad U(d_1, d_2, \dots, d_m : S_{m+1}, S_{m+2}, \dots, S_n) = 0.$$

τότε παρουσιάζεται τό πρόβλημα της μεγιστοποίησης της συνολικής χρησιμότητας του νοικοκυριού. Η μεγιστοποίηση της συνάρτησης χρησιμότητας (3) > δοθέντος του περιορισμού

$$(4) \quad \sum_{i=1}^m P_i d_i - \sum_{j=1}^n P_j s_j - R = 0$$

θά επιτευχθεί εάν οί συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς ήταν $d_i(P, R)$ και $S_j(P, R)$. Έν τούτοις, ή εξίσωση (4) δέν μπορεί να αποτελέσει συνθήκη ισορροπίας τού οικονομικού συστήματος, επειδή οί νοητά προσφερόμενες (ζητούμενες) ποσότητες δέν ταυτίζονται μέ τις πραγματικά ζητούμενες (προσφερόμενες) ποσότητες. Στην ειδική περίπτωση πού τό σύστημα ισορροπούσε, ή εξίσωση (2) στο επίπεδο τιμών ισορροπίας P^k , θά γινόταν

$$(5) \quad \sum_{k=1}^n P_k [D_k(P') - S_k(P')] \equiv 0$$

ή

$$(6) \quad \sum_{k=1}^n p'_k D_k \equiv \sum_{k=1}^n p'_k S_k$$

όπου τό άνυσμα τιμών p^k εμφανίζει τό επίπεδο εκείνο, όπου οί νοητά προσφερ-

θεϊσες (ζητούμενες) ποσότητες ισούνται με τις πραγματικά ζητούμενες (προσφε-
 θεϊσες) ποσότητες. Είναι αυτονόητο ότι η ταυτότητα (6) ικανοποιεί τη βασική αρ-
 χή που διέπει το νόμο του Walras, ότι η υπάρχουσα ζήτηση ανταποκρίνεται στην
 υπάρχουσα προσφορά προϊόντος. Στην προκειμένη περίπτωση το οικονομικό
 σύστημα ισορροπεί.

Παρ' όλα αυτά η πορεία του καθημερινού βίου αποδεικνύει ότι η νοητή κα-
 τανάλωση αποκλίνει από την πραγματοποιούμενη κατανάλωση, ώστε το άνυσμα
 των τιμών ισορροπίας P^k που ικανοποιεί τις ταυτότητες (5) και (6), να μην αντα-
 ποκρίνεται στο πραγματικό επίπεδο τιμών. Με άλλα λόγια, άλλο επίπεδο τιμών
 το νοικοκυριό ή η επιχείρηση πιστεύει ότι ισχύει για τη νοητή και άλλο για την
 πραγματοποιούμενη καταναλωτική ζήτηση. Σε μαθηματικούς όρους, θα έχουμε :

$$(7) \quad \sum_{j=1}^n P_j S_j \neq \sum_{j=1}^n P_j d_j$$

και

$$(8) \quad \sum_{i=1}^m P_i D_i \neq \sum_{i=1}^m P_i d_i$$

Οι εξισώσεις (7) και (8) σε μαθηματικούς όρους εκφράζουν την αρχή της
 δυαδικής απόφασης (dual - decision hypothesis). Το βαθύ νόημα της αρχής αυ-
 τής, είναι ότι εάν στο οικονομικό σύστημα, ή συνθήκη της πλήρους απασχόλησης
 τελικά θα επιτευχθεί, τότε θα δημιουργηθεί παρεκτροπή μεταξύ νοητής και απο-
 τελεσματικής ζήτησης (προσφοράς)⁶. Ο Clower σε αυτό ακριβώς το σημείο α-
 νακατασκευάζει τη Κεϋνσιανή θεωρία κατανάλωσης, ισχυριζόμενος ότι η νοητή
 (πραγματική κατανάλωση) προσδιορίζεται από το νοητό (πραγματοποιούμενο)
 εισόδημα. Στη περίπτωση που το νοητό εισόδημα των καταναλωτών, είναι με-
 γαλύτερο του πραγματοποιούμενου εισοδήματος, η ζήτηση για κατανάλωση θα
 περιοριστεί με συνέπεια να πρόκυψη οικονομική ανεργία. Οι προεκτάσεις στη
 λειτουργία του οικονομικού συστήματος της σπειροειδούς πτώσης του επιπέδου
 κατανάλωσης, θα ήταν ύφεση στην αγορά αγαθών και υπηρεσιών. Το κύριο αίτιο
 της οικονομικής ανισορροπίας, είναι ότι το υφιστάμενο επίπεδο τιμών δεν ανταπο-
 κρίνεται το άνυσμα των τιμών οικονομικής ισορροπίας. Αυτό το συμπέρασμα
 συνιστά την αποφασιστική συνεισφορά του Clower, άποκρυσταλλωθείσα σε ότι
 απεκάλεσε η 'Αρχή της δυαδικής απόφασης.

'Επειδή η ανωτέρω ανάλυση εκ πρώτης όψης φαίνεται αφαιρετική, ας έκ-

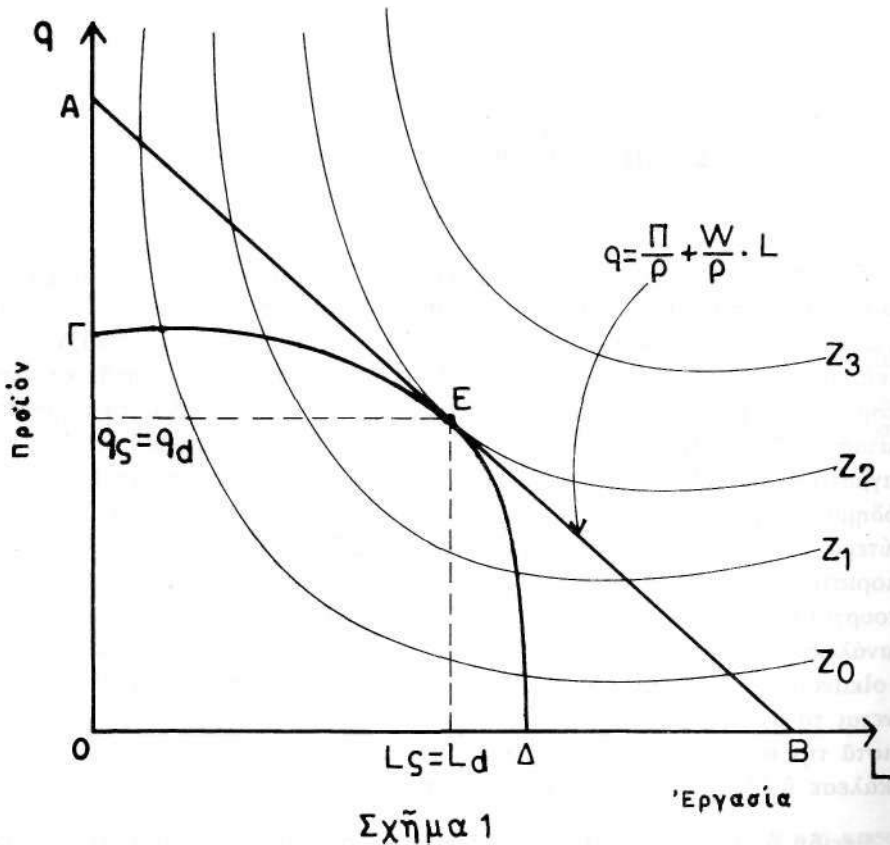
τεθεί στη συνέχεια το υπόδειγμα του Clower μέσω μιας διαφορετικής διαδικασίας, ή οποία αντικατοπτρίζει την επιχειρηματολογία και τις απώτερες επιδιώξεις του. Τα συμπληρωματικά στοιχεία του υποδείγματος είναι :

α. Οί επιχειρήσεις απασχολούν επίπεδο εργατικού δυναμικού L , καταβάλλοντας ως κόστος εργασίας χρηματικό μισθό W .

β. Τό παραγόμενο προϊόν q είναι ομογενές, πωλούμενο σ' επίπεδο τιμής P και άποφέρον κέρδος Π .

γ. Οί επιχειρήσεις αποσκοπούν στη μεγιστοποίηση των κερδών τους, δοθέντος επιπέδου πραγματικού μισθού W/P .

Στα σχήματα (1) και (2) απεικονίζεται διαγραμματικά τό υπόδειγμα του Clower. Στο σχήμα (1) ή γραμμή AB συμβολίζει τόν εισοδηματικό περιορισμό (budget

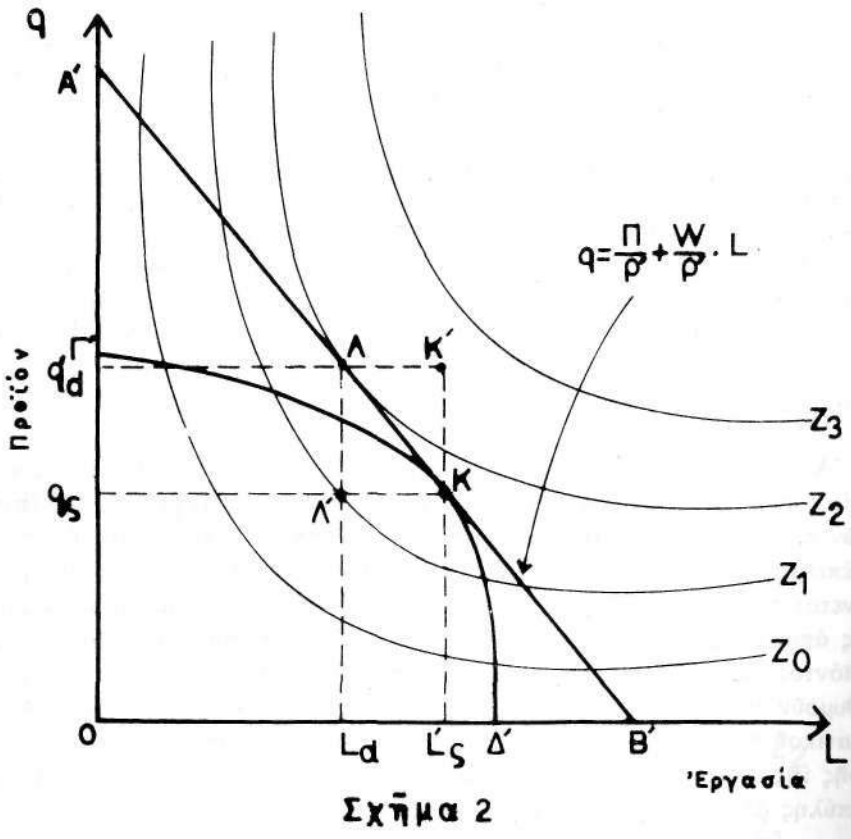

constraint or cost line) των επιχειρήσεων, δεικνύοντας τη δυνατότητα τους να παράγουν προϊόν q όταν τό ύψος του πραγματικού μισθοῦ και του πραγματικού κέρδους είναι W/P και Π/P , αντίστοιχα. Ὁ χάρτης των καμπυλών αδιαφορίας Z_1, Z_2, \dots, Z_n αντιπροσωπεύει τή συνάρτηση χρησιμότητας των νοικοκυριών. Ἡ μεγιστοποίηση της συνολικῆς χρησιμότητας των νοικοκυριών, εξαρτάται ἀπό τή κατανομή του διαθέσιμου χρόνου τους, μεταξύ εργασίας καί ελεύθερου χρόνου. Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ AB δεικνύει ἐπίσης τόν εἰσοδηματικό περιορισμό των νοικοκυριών, ἐπειδή τα νοικοκυριά ὡς οικονομικοί φορεῖς ἀναζητοῦν τή μεγιστοποίηση των κερδών τους. Τό σημεῖο επαφῆς E , ὅπου ἡ υψηλότερη καμπύλη αδιαφορίας Z_2 καί ἡ καμπύλη κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ ἐφάπτονται με τήν γραμμή τοῦ εἰσοδηματικοῦ περιορισμοῦ AB , ἀπεικονίζει τήν κατάσταση ἰσορροπίας του συστήματος. Στο σημεῖο E ἡ ζήτηση εργασίας L_a των επιχειρήσεων ἀνταποκρίνεται πλήρως στην προσφορά εργασίας L_s τῶν νοικοκυριών, καθὼς ἐπίσης ἡ ζήτηση προϊόντος q_n τῶν νοικοκυριῶν ἀντισταθμίζεται ἀπό τήν προσφορά προϊόντος q_s τῶν επιχειρήσεων. Μὲ ἄλλα λόγια, στό σημεῖο E οἱ ἀγορές προϊόντος καί εργασίας εἶναι σέ κατάσταση πλήρους ἀπασχόλησης καί τ' ἀντίστοιχα μεγέθη $\Pi, W, L_s, L_d, q_s, q_a$, καλοῦνται μεγέθη ἰσορροπίας. Τό σχηματισθέν ἐπίπεδο τιμῶν καλεῖται ἰδανικό ἐπίπεδο τιμῶν, ἀφοῦ ἐξασφαλίζει τήν ἰσορροπη λειτουργία τῶν πολυαγορῶν της οικονομίας.

"Ἄς ἐξετασθοῦν στή συνέχεια, οἱ συνέπειες στις ἀγορές προϊόντος καί εργασίας, ἀπό μια διατάραξη τοῦ ἰδανικοῦ ἐπιπέδου τιμῶν. Ἡ μείωση τοῦ ἐπιπέδου τιμῶν π.χ. ἀπό P σέ P' ($P' < P$) συνεπάγεται ἀύξηση τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ, μέ συνέπεια ἡ προσφορά εργασίας L_s νὰ υπερβαίνει τή ζήτηση εργασίας L_d . Ὅπως φαίνεται στό σχῆμα (2)⁷ ἡ ἀπόκλιση τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ ἀπό τό μισθό πλήρους ἀπασχόλησης, θα δημιουργήσει ἀνορθόδοξες καταστάσεις καί στην ἀγορά προϊόντος, ὥστε οἱ επιχειρήσεις νά προσφέρουν προϊόν q^s ἐνῶ τα νοικοκυριά ἐπιθυμοῦν ποσότητα προϊόντος q^d . Διαγραμματικά, ἡ κλίση της γραμμῆς εἰσοδηματικοῦ περιορισμοῦ $A'B'$ θά εἶναι πιο ἀπότομη, μέ ἀποτέλεσμα τό σημεῖο επαφῆς της ευθείας $A'B'$, τῆς καμπύλης κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ $\Gamma\Delta'$ καί τῆς καμπύλης αδιαφορίας Z_2 , νά μὴν εἶναι ταυτόσημοι.

Στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά συγκεντρώσουμε τή προσοχή μας, γιατί ἀπό τή κατανόηση τοῦ σχήματος (2) θά συνειδητοποιηθεῖ ἡ ἀρχή τῆς δυαδικῆς ἀπόφασης. Ἡ σύγκριση τῶν σημείων K καί A εἶναι ἀπτή, ἐπειδή τό σημεῖο K παριστά τις πραγματικές (actual) συνθήκες τῆς οικονομίας καί τό σημεῖο A τις νοητές (notional). Ἡ ἀνοδος τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ ἀπό W/P σέ W'/P' , ἐνῶ συμβάλλει στην ἀύξηση τῆς προσφοράς εργασίας ἐκ μέρους τῶν νοικοκυριῶν, ἐν τούτοις δὲν δημιουργεῖ τις προϋποθέσεις για ν' ἀπορροφήσουν οἱ επιχειρήσεις τήν υπερβάλλουσα προσφορά εργασίας $L_d - L'_s$. Τοῦτο φαίνεται ὅτι συμβαίνει καί στή

πράξη, γιατί ή προσαύξηση τοῦ κόστους παράγωγης πού θα επέλθει με τήν άνοδο του πραγματικού μισθοῦ, δεν μπορεί ν' αφήσει πολλά περιθώρια στις επιχειρήσεις ν' απασχολήσουν τήν επί πλέον προσφορά εργασίας L_d-L_s .. Έτσι, ή ένώ στην ουσία ή πραγματική απασχόληση (actual employment) είναι L_d ή

νοητή απασχόληση (notional employment) δηλαδή ή απασχόληση πού τα νοικοκυριά θα επιθυμούσαν νά ήταν, ανέρχεται στό επίπεδο L_s . Από τή πλευρά της ζήτησης προϊόντος παρατηρείται παρόμοια κατάσταση. Ένώ δηλαδή ή πραγματική ζήτηση (actual demand) προϊόντος είναι q_s , ή νοητή ζήτηση (notional demand) είναι q^d . Κατ' αυτόν τόν τρόπο, οι καταναλωτικές δυνατότητες τής κοινωνίας δεν αντιστοιχούν στις πραγματικές συνθήκες, πού υφίστανται στό χώρο τής προσφοράς τοῦ προϊόντος. Έάν ή απασχόληση ανερχόταν

στο επίπεδο L_s τα νοικοκυριά θα είχαν τή δυνατότητα ν' απορροφήσουν προϊόν $q'd$. Μέ άλλα λόγια, στην νοητή προσφορά εργασίας L_s θα αντιστοιχούσε νοητή προσφορά προϊόντος $q'd$. Παρ' όλα ταύτα, οί επιχειρήσεις παράγουν πραγματικό προϊόν Q_s της αντιστοιχοδμενο στή πραγματική ζήτηση εργασίας L_d , μέ αποτέλεσμα ή πραγματική ζήτηση προϊόντος q_s των νοικοκυριών να είναι μικρότερα της νοητής $q'd$. Συμπερασματικά μπορεί να λεχθεί δι στο σημείο Λ υπάρχει υπερβάλλουσα νοητή ζήτηση (notional excess demand) για αγαθά $q_s - q'a$, ή οποία δέν αντισταθμίζεται από οποιαδήποτε υπερβάλλουσα αποτελεσματική ζήτηση (effective excess demand). Σύμφωνα μέ τόν Clower ή έλλειψη αποτελεσματικής ζήτησης για τήν χρησιμοποίηση όλων των προσφερομένων αγαθών, οφείλεται στην υποαπασχόληση τών συντελεστών παραγωγής της οικονομίας⁸.

Η θεωρία της δυαδικής απόφασης ώδήγησε τόν Clower στό εντυπωσιακό συμπέρασμα δι «Η Κεϋνσιανή Οικονομική συνιστά θεωρία τιμών χωρίς τόν νόμο τοῦ Walras, ενώ ή θεωρία τιμών σε συνδυασμό μέ τόν νόμο τοῦ Walras αποτελεί ειδική περίπτωση τών Κεϋνσιανών Οικονομικών»⁹. Τό πόρισμα τούτο πηγάζει από τήν άποψη δι ή κατάσταση οικονομικής ανισορροπίας και όπου ό νόμος τοῦ Walras δέν ισχύει, τό επίπεδο τιμών πού υφίσταται δέν ανταποκρίνεται στις συνθήκες πλήρους απασχόλησης. "Αρα, οί υφιστάμενες τιμές ικανοποιούν τό Κεϋνσιανό ισχυρισμό περί οικονομικής ανισορροπίας, χωρίς να έκπληρoutai ό νόμος τοῦ Walras. Έάν όμως, τό πραγματοποιούμενο επίπεδο τιμών συμφωνούσε μέ τό νόμο του Walras και συνεπώς τό οικονομικό σύστημα βρισκόταν σέ κατάσταση οικονομικής ισορροπίας, τότε κατά τόν Clower ή διαμορφωθείσα κατάσταση οικονομικής ισορροπίας θ' αποτελούσε ειδική περίπτωση τών οικονομικών του Keynes. 'Αναμφίβολα, ή ιδέα ότι ό Keynes δέχθηκε ως εφικτή τή σπάνια περίπτωση τοῦ πλήρους απασχόλησης, κατεύθυνε τόν Clower στην άντληση τοῦ ανωτέρω συμπεράσματος. Έν τούτοις, δέν μπορεί νά υποστηριχθεί μέ απόλυτη βεβαιότητα ότι ή ορθόδοξη θεωρία τών τιμών, όταν συνυπάρχει μέ τό νόμο τοῦ Walras, αποτελεί ειδική περίπτωση τών Κεϋνσιανού συστήματος, εφ' όσονμέ τήν ίδια λογική μπορεί να υποστηριχθεί ότι ή Κεϋνσιανή θεωρία της οικονομικής ανισορροπίας, συνιστά ειδική περίπτωση τοῦ Κλασσικοῦ υποδείγματος. Η υπόσταση τοῦ επιχειρήματος τούτου ανάγεται στον ισχυρισμό τοῦ Clower ότι ή Κλασσική αρχή τής πλήρους απασχόλησης, ή επίτευξη τοῦ ἴδανικοῦ επιπέδου τιμών και ή ευθυγράμμιση τών καταναλωτικών προτιμήσεων τών νοικοκυριών μέ τό πραγματικό τους εισόδημα, προϋποθέτουν τήν ισχύ τοῦ νόμου τοῦ Walras. Ό A. Leijonhufvud, ερχόμενος ως συνήγορος τής προηγούμενης άποψης, παρατηρεί : «Τό Κεϋνσιανό υπόδειγμα, όπως εισήχθη στή Γενική θεωρία δέν είναι παρά μία ειδική περίπτωση τοῦ κλασσικοῦ υποδείγματος, κατασκευασθέν μέ τήν επιβολή μερικών περιοριστικών υποθέσεων επί τοῦ τελευταίου»¹⁰.

Όπως ήδη μνημονεύθηκε, η Κεϋνσιανή θεωρία της κατανάλωσης λαμβάνει στα χέρια του Clower νέο περιεχόμενο, ως απόρροια της θεωρίας του περί δυαδικής απόφασης. Ο Clower εξαρτά την συναρτησιακή σχέση μεταξύ κατανάλωσης και εισοδήματος, από την οικονομική κατάσταση που κυριαρχεί στην αγορά εργασίας. Επειδή η ανισορροπία του οικονομικού συστήματος, έχει τις ρίζες του στη διατάραξη της ισορροπίας στην αγορά εργασίας, συμπεραίνει ότι η καταναλωτική συμπεριφορά των νοικοκυριών επηρεάζεται από τις συνθήκες απασχόλησης. Σέ μαθηματικούς όρους θα έχουμε :

$$(1) \quad C_d = f_1 \quad (Y_c, P)$$

$$(2) \quad C'_d = f_2 \quad (Y'_d, P')$$

$$(3) \quad Y_d = f_3 \quad (L_s)$$

$$(4) \quad Y'_d = f_4 \quad (L'_s)$$

$$(5) \quad L_s = f_5 \quad (w)$$

$$(6) \quad L'_s = f_6 \quad (w')$$

$$(7) \quad L_d = f_7 \quad (w)$$

$$(8) \quad L'_d = f_8 \quad (w')$$

$$(9) \quad L_s = L'_s = L_d = L'_d,$$

όπου C_d =πραγματική κατανάλωση, C'_d =νοητή κατανάλωση, Y_d =πραγματικό εισόδημα, Y'_d =νοητό εισόδημα, P =άνυσμα πραγματικού επιπέδου τιμών, P' =άνυσμα νοητού επιπέδου τιμών, w =πραγματικός μισθός, w' =νοητός μισθός, L_s =πραγματική προσφορά εργασίας, L'_s =νοητή προσφορά εργασίας, L_d =πραγματική ζήτηση εργασίας, και L'_d =νοητή ζήτηση εργασίας. Οι εξισώσεις (1) μέχρι (8) δείχνουν αντίστοιχα ότι η πραγματική (νοητή) κατανάλωση εξαρτάται από τη μεταβολή του πραγματικού (νοητού) εισοδήματος και το άνυσμα του πραγματικού (νοητού) επιπέδου τιμών, τό πραγματικό (νοητό) εισόδημα από τη μεταβολή της πραγματικής (νοητής) προσφοράς εργασίας, ή πραγματική (νοητή) προσφορά εργασίας από τον πραγματικό (νοητό) μισθό, και η πραγματική (νοητή) ζήτηση εργασίας από τό πραγματικό (νοητό) μισθό. Η συνθήκη οικονομικής ισορροπίας (9) συμβολίζει την ιδανική περίπτωση, όπου τά νοητά μεγέθη ισούνται με τά πραγματικά, εξασφαλίζοντας έτσι την κατάσταση ισορροπίας στην αγορά εργασίας. Τό απλό σύστημα εξισώσεων (1), (3) και (5), αντιπροσωπεύει την εξάρτηση της πραγματικής καταναλωτικής ζήτησης C_d από τις εξισώσεις (3) και (5). Τό αντίστοιχο σύστημα εξισώσεων (2), (4) και (6), παριστά

την εξάρτηση της νοητής κατανάλωσης C^a από τις εξισώσεις (4) και (6). Στην περίπτωση που υποθεθεί ότι το νοικοκυριό στοχεύει στη μεγιστοποίηση της συνολικής του χρησιμότητας, τότε η συνάρτηση της ολικής του χρησιμότητας, θα είναι :

$$(10) \quad U(C^d, C^a, Y^a, Y^d, \nu / \rho, V / \rho') = 0$$

Η μεγιστοποίηση της συνάρτησης (10) εξαρτάται από τη μορφή των εξισώσεων (1) μέχρι (8). Η εισαγωγή της συνάρτησης συνολικής χρησιμότητας από μέρους του Clower, αποβλέπει στο συνδυασμό της μικροοικονομικής μετά της μακροοικονομικής συμπεριφοράς του νοικοκυριού και της οικονομίας, αντίστοιχα. Επεδίωξε δηλαδή να εξιχνιάσει τη τάση του νοικοκυριού να μεγιστοποιεί τό προσδοκώμενο όφελος των οικονομικών του ενεργειών, υπό την επήρεια των μακροοικονομικών επιδράσεων του οικονομικού συστήματος.

Είναι οφθαλμοφανές ότι ή οποιαδήποτε αναταραχή στην αγορά εργασίας, π.χ. λόγω ανεπάρκειας του νοητού μισθού ν' ανταποκριθεί στις προσδοκίες των νοικοκυριών για απασχόληση ή λόγω της διαμόρφωσης επιπέδων τιμών που δέν ικανοποιεί τό νόμο του Walras, θά επιφέρει αναπροσαρμογή των καταναλωτικών δυνατοτήτων των νοικοκυριών στη νέα οικονομική συγκυρία. Έάν π.χ. στην αγορά εργασίας επικρατούν συνθήκες υπερβάλλουσας προσφοράς, τότε τα νοικοκυριά θά επιτύχουν χαμηλό πραγματικό εισόδημα και συνεπώς ή πραγματική τους κατανάλωση θά είναι μειωμένη. Συνέπεια των προηγηθεισών συλλογισμών είναι ότι ή Κεϋνσιανή συνάρτηση κατανάλωσης από ad hoc ψυχολογικός νόμος, καθίσταται εισοδηματικός περιορισμός για τό νοικοκυριό. Μέ άλλα λόγια, μέσω των εισοδηματικών περιορισμών που τά νοικοκυριά υπόκεινται κατά τη διάρκεια της οικονομικής τους δραστηριότητας, έμμεσοι περιορισμοί ανακύπτουν και στις καταναλωτικές τους δυνατότητες. Η ιδέα του Clower νά συσχετίσει την καταναλωτική συμπεριφορά των νοικοκυριών μέ την κατάσταση που επικρατεί στην αγορά εργασίας, κέντρισε πολλούς οικονομολόγους νά εξετάσουν επί νέων βάσεων τό φαινόμενο της οικονομικής ανισορροπίας.

Ο διαχωρισμός του Clower μεταξύ νοητής και αποτελεσματικής ζήτησης, αποτέλεσε πράγματι ένα βήμα εμπρός για την εξέλιξη της οικονομικής θεωρίας. Η κατάσταση της οικονομικής ανισορροπίας, υπονοεί ότι τό οικονομικό σύστημα δέν ρέπει προς την επικράτηση της πλήρους απασχόλησης, όταν οί συντελεστές παραγωγής δέν απασχολούνται πλήρως. Η αποκατάσταση της πλήρους απασχόλησης είναι προσεγγιστικά ακατόρθωτη, καθώς θεσμικοί, πολιτικοί και κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες εμποδίζουν την ταχεία και ευέλικτη μεταβολή των οικονομικών μεγεθών του συστήματος, μέ συνέπεια τό πραγματοποιούμενο επίπεδο

τιμών να διαφέρει από τό νοητό υφιστάμενο. "Έτσι, τό διαμορφούμενο επίπεδο τιμών δεν είναι τό ιδανικό νοούμενο, μέ αποτέλεσμα ή οικονομική ανισορροπία ν' αποτελεί άναπόφευκτο γεγονός.

Η εκτεθείσα ανάλυση αποκαλύπτει ότι τό υπόδειγμα του Clower δέν μπορεί να χαρακτηρισθεί πολύπλοκο ή δυσνόητο, για τόν ερευνητή. Η χρήση τών μαθηματικών από τόν Clower γίνεται χωρίς υπερβολές και μέ σύνεση, αξιοσημείωτο δε είναι ότι οδηγήθηκε σε σημαντικά συμπεράσματα, χωρίς νά χρησιμοποιήσει μεγάλο αριθμό οικονομικών μεταβλητών. Αποφεύγοντας τις περιτολογίες και εισάγοντας μόνο τίς μεταβλητές πού επιδρούν αποφασιστικά στή λειτουργία της οικονομίας, κατάφερε νά καινοτομήσει επηρεάζοντας σημαντικά τή σκέψη τών συγχρόνων του. Έν τούτοις ή κυριώτερη αδυναμία του υποδείγματος του, κάτι πού όπως θα υποστηριχθεί στή συνέχεια χαρακτηρίζει τό σύνολο τών υποδειγμάτων γενικής ισορροπίας, είναι ή παραγκώνιση τοῦ θεσμικού πλαισίου τής κοινωνίας. Δέν ανεφέρθη δηλαδή στόθεσμικό καθεστώς της κοινωνίας κάτω από τήν επήρεια τοῦ οποίου ή ισορροπία τοῦ οικονομικού συστήματος προσδιορίζεται. Αναμφισβήτητα, οί δυνάμεις πού επιδρούν στίς οικονομικές αποφάσεις τών νοικοκυριών καί τών επιχειρήσεων, πηγάζουν από τό δομικό υπόβαθρο τής κοινωνίας. Παρ' όλα αυτά ή μεθοδολογική του τακτική είχε συνέπεια καί προσαρμογή μέ τή θεωρητική του ανάλυση.

IV. ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ

Η θεωρία τής αρχής τής δυαδικής απόφασης, αναφορικά μέ τή περί κατανάλωσης θεωρίας τοῦ Clower, πρόσφεραν ερείσματα σε πολλούς σύγχρονους οικονομολόγους νά διατυπώσουν σοβαρές απόψεις για τή Γενική Ίσορροπία. Δέν είναι λοιπόν παράλογο νά υποστηριχθεί ότι τό έτος 1965, αποτέλεσε μια μικρή «επανάσταση» στό πεδίο τής Οικονομικής Ανάλυσης. Οί εντυπωσιακές μελέτες τών A. Leijonhufvud (1968), R. Barro καί H. Grossman (1976), E. Malinvaud (1977), J. Muellbauer καί R. Portes (1978), Takatoshi Ito (1980) κλπ., πού κυριολεκτικά αποτελούν τό έναυσμα για μια νέα εποχή στην οικονομική σκέψη, έχουν γραφεί έπί τών θεωρητικών καί τών μεθοδολογικών προσώπων πού έθεσε ό Clower.

Η εμφάνιση στό επιστημονικό προσκήνιο τοῦ Σουηδού Axel Leijonhufvud, μέ τή δημοσίευση τής εργασίας του "On Keynesian Economics and the Economics of Keynes" (1968), προβλημάτισε τους οικονομολόγους για ότι πιστευόταν μέχρι τότε σαν αλήθεια. Τα κυριώτερα επιχειρήματα τοῦ Leijonhufvud, πού τόν καθιέρωσαν διεθνώς ήσαν :

1. Οί υπέρμαχοι τοῦ Κεϋνσιανισμοῦ δέν κατάφεραν νά συνδυάσουν άπο-

τελεσματικά, το μακροοικονομικό και το μικροοικονομικό στοιχείο, παρ' όλο που ο Keynes είναι επηρεασμένος από τον Marshall*.

2. Τό Κεϋνσιανό υπόδειγμα οικονομικής ανισορροπίας συνιστά ειδική περίπτωση του Κλασσικού, ερμηνεύοντας όμως καλύτερα από τό Κλασσικό τις οικονομικές συνθήκες του σήμερα.

3. Μόνο ο Patinkin και ιδίως ο Clower συνέλαβαν τό βαθύ νόημα τής Κεϋνσιανής επανάστασης, ώστε κάθε υπόδειγμα που αναθεωρεί τή Κεϋνσιανή θεωρία θα πρέπει να τοποθετηθεί πάνω στα δικά τους θεμέλια.

4. Οἱ συγγραφείς που εξέτασαν τή Κεϋνσιανή θεωρία τής οικονομικής ανισορροπίας, με βάση τήν αρχή τής ακαμψίας (principle of rigidity) τών οικονομικών μεγεθών, παρερμήνευσαν τό περιεχόμενο τής Γενικής θεωρίας.

5. Ἡ διαγραμματική απεικόνιση τών καμπυλών IS - LM όπως εισήχθη από τους J. Hicks και Α. Hansen, παραποιεί τήν Κεϋνσιανή ανάλυση τής λειτουργίας του οικονομικού συστήματος. Συνεπώς, οι συγγραφείς, οἱ ὅποιοι υιοθέτησαν τή γραμμή που οἱ Hicks και Hansen χάραξαν έπεσαν στην ἴδια παγίδα.

Ἐπί τών αντιλήψεων του Leijonhufvud και βασικά επί τών παρατηρήσεων (4) και (5), αρκετοί ερευνητές ανάπτυξαν σειρά αντιρρήσεων. Ὁ Richard Jackman τής Οικονομικής Σχολής του Λονδίνου σε άρθρο του, που δημοσιεύθηκε τό 1974 εξάσκησε σφοδρότατη επίθεση κατά του Leijonhufvud, ισχυριζόμενος ότι τό ερώτημα δεν είναι τόσο τά πλεονεκτήματα τής επιχειρηματολογίας του Leijonhufvud για τον Keynes, όσο εάν οἱ απόψεις του αντικατοπτρίζουν επακριβώς τις Κεϋνσιανές θέσεις.¹¹ Ὁ Jackman προσπάθησε νά αποδείξει ότι ο Leijonhufvud εισήγαγε εσφαλμένες απόψεις, επειδή δέν κατανόησε τό ουσιαστικό περιεχόμενο τών θεωριών του Keynes, περί υποαπασχόλησης, άκαμπτων μισθών, παγίδας ρευστότητας και τής συμπεριφοράς του γενικού επιπέδου τιμών. Χωρίς νά αμφισβητείται τό επιστημονικό βάθος, τόσο τών πυρών του Leijonhufvud κατά τών εκφραστών του Keynes όσο και ή πρωτοτυπία τών ιδεών του, δέν έχει μέχρι στιγμής διατυπώσει τή θεωρία ή τήν οικονομική αρχή, που θα τόν καθιέρωναν στή σφαίρα τής οικονομικής σκέψης. Ἐναντιοσβήτητα, οἱ επιστημονικές διαμάχες όχι μόνο ὠφελοῦν, άλλα και προάγουν τήν οικονομική θεωρία, εάν διεξάγονται επί ηθικών και ρεαλιστικών βάσεων. Ἡ εμπειρία του παρελθόντος έχει πιστοποιήσει δι τά θεαματικότερα άλματα στην ανάβαση τών οικονομικών ιδεών, έχουν συντελεσθεῖ από τους αμφισβητίες παρά από τους οπαδούς τών θεωριών, που κατά διαφορετικές χρονικές περιόδους ήταν κοινά αποδεκτές.

Τό δίδυμο τών R. Barro και H. Grossman μετά από σειρά διαδοχικών επιστημονικών μελετών, κατάφερε τελικώς τό 1976 νά προτείνει ένα πολύπλοκο υπό-

δείγμα 'οικονομικής ανισορροπίας' πυρήνας του οποίου είναι ή αρχή τής δυαδικής απόφασης του Clower. Από τήν άλλη μεριά, ή μεθοδολογική σύλληψη του Patinkin περί spill - over effects και ακούσιας υποαπασχόλησης, ή κριτική του Leijonhufvud επί των συνοδοιπόρων του Keynes, και ή θεωρία του του E.D. Edwards περί spill - over effects στην αγορά δανειακών κεφαλαίων και χρήματος, συνθέτουν τή δεύτερη πηγή άντλησης πληροφοριών για τους R. Barro και H. Grossman. Υποστηρίζοντας ότι ή απόκλιση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης, στις αγορές προϊόντος, εργασίας, δανειακών κεφαλαίων και χρήματος, προκαλούν διαταρακτικές τάσεις στο γενικό επίπεδο τιμών και το μέγεθος του επιτοκίου, αποπειράθηκαν να ρίξουν νέο φώς στη θεωρία τής οικονομικής ανισορροπίας. Η λεπτομερειακή και εμπειριστατωμένη διερεύνηση τής εσωτερικής λειτουργίας των αγορών τής οικονομίας, συνίστατο χαρακτηριστικό γνώρισμα των αναζητήσεων τους.

Οί Barro και Grossman δέχτηκαν ότι ή ποσοστιαία μεταβολή τόσο του επιπέδου τιμών όσο και του επιτοκίου, συσχετίζεται συναρτησιακά μέ τήν αποτελεσματικότητα και νοητή υπερβάλλουσα ζήτηση στις αγορές προϊόντος, εργασίας, δανειακών κεφαλαίων και χρήματος. Υποστήριξαν δηλαδή ότι οί αιτιώδεις δυνάμεις, πού δημιουργούν τήν απόκλιση μεταξύ αποτελεσματικής και νοητής υπερβάλλουσας ζήτησης, έχουν τις ρίζες τους στό αγοραίο σύστημα τής οικονομίας, προξενούντος έτσι τή δυναμική μεταβολή στό επίπεδο των τιμών, τής απασχόλησης και του επιτοκίου. Όπως παρατηρείται, ενώ ό Clower χρησιμοποίησε τήν αρχή τής δυαδικής απόφασης μόνο στις αγορές προϊόντος και εργασίας, οί Barro και Grossman διοχέτευσαν τήν ίδια αρχή επί πλέον στις αγορές χρήματος και δανειακών κεφαλαίων. Η επιρροή τών Patinkin και E. Edwards ήταν άμεση. Όπως αυτοί οί συγγραφείς εξετάζοντας τό φαινόμενο τής οικονομικής ανισορροπίας, χρησιμοποίησαν τή θεωρία τους περί spill-over effects, έτσι και τό δίδυμο τών Barro - Grossman προσθέτοντας σε αυτή τή θεωρία τήν αρχή τής δυαδικής απόφασης, έδωσαν να νέο περιεχόμενο στον όρο 'γενική ανισορροπία'. Η συνεισφορά τους είχε καθαρά μεθοδολογική υπόσταση, ενώ ή διαγραμματική, ή μαθηματική και ή θεωρητική παρουσίαση τών απόψεων τους, προώθησε τήν αναλυτική πλευρά τής οικονομικής ανισορροπίας. Δέν παρατηρήθηκε δηλαδή κάτι τό πρωτοποριακό στό υπόδειγμα τους, όπως συνέβη μέ τή θεωρία τής 'ακούσιας υποαπασχόλησης' του Patinkin και την αρχή τής δυαδικής απόφασης του Clower πού θα μπορούσε να τους καθιερώσει.

Ό E. Malinvaud τό 1977 μέ τήν έκδοση τής εργασίας του "The theory of Unemployment Reconsidered", πρότεινε ένα απλό υπόδειγμα για να εξηγήσει τή μορφή τής οικονομικής αστάθειας, πού τό καπιταλιστικό σύστημα στις μέρες μας διέρχεται. Τά βασικά συστατικά του υποδείγματος του είναι : α) ή ύπαρξη μόνο τών αγορών προϊόντος και εργασίας και β) ή αποδοχή τής υπόθεσης ότι τά ονομαστικά επίπεδα τών μισθών και τών τιμών είναι καθορισμένα. Ανάλογα τών

αποσταθεροποιητικών τάσεων στις αγορές αγαθών και εργασίας, ό Malinvaud διακρίνει τις περιπτώσεις της Κεϋνσιανής ανεργίας, της Κλασσικής ανεργίας και τοῦ κεκρυμμένου πληθωρισμού (repressed inflation). Ἡ Κεϋνσιανή ανεργία οφείλεται στην ὑπαρξη υπερβάλλουσας προσφοράς σε αμφότερες τις αγορές, ἡ Κλασσική ανεργία σχετίζεται με τήν υπερβάλλουσα προσφορά στην αγορά εργασίας παρ' ὅτι ἡ αγορά προϊόντος μπορεί νά βρίσκεται σέ κατάσταση οικονομικής σταθερότητας, και τέλος, ἡ ασυνήθιστη περίσταση τοῦ συμπιεσμένου πληθωρισμού αναφέρεται στην εμφάνιση ἀκαμπτων τιμών, ανεξάρτητα εἰς ἡ αγορά εργασίας και προϊόντος παρουσιάζουν υπερβάλλουσα ζήτηση. Ἡ κριτική πού τό υπόδειγμα τοῦ Malinvaud δέχεται, εἶναι ἡ ἀδυναμία των υποθέσεων του ν' ανταποκριθούσιν στις πραγματικές συνθήκες τῶν σημερινῶν οικονομῶν και στην ἀπουσία αντικειμενικότητας ἀπό τήν τρίτη περίπτωση.

Τα τελευταία χρόνια δύο βασικές κατηγορίες υποδείγματων γενικής οικονομικής ἰσορροπίας, κυριαρχοῦν στή παγκόσμια βιβλιογραφία. Ἡ πρώτη κατηγορία ἡ ὁποία και προηγῆθη της δευτέρας, με ουσιαστικούς εκφραστές του K. Arrow και G. Debreu, εἶναι ευρύτατα διαδεδομένη ὡς υποδείγματα χωρίς ποσοτικούς περιορισμούς (models without quantity rationing), ἐνῶ ἡ δεύτερη κατηγορία μέ καθοδηγητικούς αντιπρόσωπους τους J. Grandmont, J. Benassy, J. Dréze, A. Drazen, Y. Younés, E. Glustoff, R. Portes και J. Muellbauer, εἶναι γνωστά ὡς ὑποδείγματα μέ ποσοτικούς περιορισμούς (models with quantity rationing). Τα υποδείγματα χωρίς ποσοτικούς περιορισμούς υποδεικνύουν τή δυνατότητα τῶν νοικοκυριῶν και τῶν επιχειρήσεων, νά πωλοῦν ἢ ν' αγοράζουσιν τή ποσότητα τῶν αγαθῶν ἢ τῶν υπηρεσιῶν πού ἐπιθυμοῦν στό ἐπίπεδο τιμών οικονομικής ἰσορροπίας (market-clearing prices), ὥστε νά μήν αντιμετωπίζουσιν τό πρόβλημα τῶν ποσοτικῶν περιορισμῶν. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τα υποδείγματα μέ ποσοτικούς περιορισμούς προϋποθέτουν ὅτι τό ἄνυσμα τῶν τιμών δέν υποχωρεῖ στην ἀρχή τῆς οικονομικής ἰσορροπίας (non-market clearing prices), μέ συνέπεια τα νοικοκυριά και οἱ επιχειρήσεις νά υπόκεινται σέ περιορισμούς σχετικά μέ τις ποσότητες τῶν αγαθῶν ἢ τῶν υπηρεσιῶν πού ἐπιθυμοῦν νά συναλλαχθοῦν.

Ἡ ἔλλειψη αντικειμενικότητας ἀπό τήν θεμελιώδη ὑπόθεση τοῦ υποδείγματος τῶν Arrow - Debreu, ὅτι δηλαδή τα νοικοκυριά και οἱ επιχειρήσεις αντιμετωπίζουσιν τό ἴδιο ἐπίπεδο τιμών και ἐπιτοκίων εἴτε σέ τρέχουσες εἴτε σέ μελλοντικές αγορές (current or forward markets), προετοίμασε τό ἔδαφος γιά τή δημιουργία τῆς δευτέρας κατηγορίας. Ὁ C. J. Bliss τό 1975¹² ἐπιχείρησε νά υποδείξει ἕνα υπόδειγμα χωρίς ποσοτικούς περιορισμούς, μέ ἀπώτερο στόχο νά συμπληρώσει τό υπόδειγμα τῶν Arrow - Debreu. Ἐν τούτοις, τό υπόδειγμα τοῦ Bliss πάσχει ἀπό τήν ἀποδοχή μιας ἄλλης ὑπόθεσης παρεμφερούς μ' ἐκείνης τῶν Arrow - Debreu ὅτι οἱ μελλοντικές σχετικές τιμές τῶν αγαθῶν και τῶν υπηρεσιῶν εἶναι ἐκ τῶν προτέρων γνωστές στα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις¹³. Σέ γενικές γραμμές,

οί οπαδοί τών υποδειγμάτων οικονομικής ισορροπίας με ποσοτικούς περιορισμούς, επηρεάστηκαν τόσο από τα γραπτά των Patinkin και Clower όσο και από τήν οικονομική σημασία πού οι Arrow - Debreu απέδωσαν στους όρους 'βεβαιότητα' (certainty), 'αβεβαιότητα' (uncertainty), 'κίνδυνος' (risk), 'χώρος' (space) και 'χρόνος' (time). Μερικοί άλλοι συγγραφείς, π.χ. B. Stigum, R. Radner, D. Sondermann, κλπ., εισάγοντας μιά προσδοκώμενη συνάρτηση χρησιμότητας (expectation utility function), ώστε να ερμηνεύσουν τή συμπεριφορά των νοικοκυριών καί τών επιχειρήσεων κάτω από συνθήκες αβεβαιότητας, κληρονόμησαν ουσιαστικά τις μεθοδολογικοθεωρητικές συλλήψεις τών Arrow - Debreu ¹⁴.

Τό υπόδειγμα τών J. Muellbauer καί R. Portes ¹⁵ αποτελεί τή σημαντικότερη προσπάθεια τών τελευταίων ετών, στή κατηγορία τών υποδειγμάτων με ποσοτικούς περιορισμούς, αισιοδοξόντας ν'αποτελέσει αφετηρία νέων επιστημονικών διεργασιών στο μέλλον. Οί συγγραφείς του πιστεύουν ότι ή πρωτοτυπία τών ιδεών τους, έγκνεται στην εισαγωγή τών 'inventories' ως πρωταρχικής μακρομεταβλητής, άποσκοπόντας να διερευνηθεί ή επίδρασίς τους στή μακρο-ανισορροπία του οικονομικού συστήματος. Παρ' ότι ό αριθμός τών μεταβλητών, πού εμπλέκονται στην κατασκευή του υποδείγματος τους είναι αρκετά μεγάλος, έν τούτοις οί σοβαρές του καινότητες παρουσιάζουν διαφορετικό άποπτρο. Η παράλειψη να ενοποιήσουν υπό μορφήν οικονομικών μεταβλητών, τις επενδύσεις, τή προτίμηση ρευστότητας, τήν αλληλεπίδραση μεταξύ βραχυχρόνιων καί μακροχρόνιων προβλέψεων, αποδυναμώνει τήν επιδίωξη τους να θεωρηθούν ως συνεχιστές του έργου τών Patinkin, Clower, Grossman, Barro καί Malinvaud. Από τήν άλλη μεριά, ένώ εκ πρώτης όψης το υπόδειγμα τους φαίνεται πολύπλοκο καί πρωτότυπο ως προς τή μέθοδο ανάλυσης τών εννοιών, έν τούτοις δέν παρατηρείται ή νέα αρχή ή το εντυπωσιακό θεώρημα πού θα μπορούσε να τό καθιερώσει. Άπεναντίας, οί συγγραφείς του βοηθούν τον αναγνώστη ν'ά ντιληφθεϊ τό μέγεθος της συμβολής του Clower στην εξέλιξη τής οικονομικής θεωρίας, εφ' όσον επιδιώκουν να ερμηνεύσουν τό φαινόμενο τής οικονομικής ανισορροπίας με κύριο όργανο ανάλυσης τήν 'αρχή τής δυαδικής απόφασης'. Ίσως, εάν σέ μια μεταγενέστερη προσπάθεια ακολουθήσουν λιγότερο έκλεκτικιστική νοοτροπία, μπορεί τό αντλούμενο αποτέλεσμα ν' αποβεί αντάξιο τής αρχικής τους αισιοδοξίας.

Λόγω τών μεθοδολογικών προβλημάτων πού αμφοτέρες οί κατηγορίες τών υποδειγμάτων συναντούν, κατά τον προσδιορισμό τών τιμών καί τών ποσοτήτων ή κατά τον καθορισμό τών ποσοτικών περιορισμών, είναι οφθαλμοφανές ότι ή διαλεύκανση του προβλήματος τής οικονομικής ισορροπίας με ή χωρίς ποσοτικούς περιορισμούς καθίσταται πολύπλοκος. Ό F.H.Hahn τό 1977 καί τό 1978 ανέλαβε τό δύσκολο έργο τής διαφώτισης τών σκοτεινών πτυχών του γεγονότος τής γενικής ισορροπίας, εισάγοντας στοχαστικά υποδείγματα (stochastics

models)¹⁶. Οί L. Svensson, D. Gale, J. Green, S. Honkapohja και T. Ito, αποτελούν τους κυριότερους υπέρμαχους των στοχαστικών υποδειγμάτων. Ο Hahn υποστήριξε ότι ο πυρήνας τοῦ ὅλου προβλήματος είναι να προσδιορισθεί ενδογενώς τό επίπεδο τών τιμών και τών ποσοτήτων, τό ὅποιο υφίσταται κατά τή διαμόρφωση της γενικής ισορροπίας. Προς τό σκοπό τοῦτο εισήγαγε τήν έννοια τών conjectures, πού συνιστά τή κεντρομόλο δύναμη τών επιδιώξεων του. Με τον ὄρο 'conjectures' ὁ Hahn θέλησε να υπογραμμίσει ὅτι τα άτομα υποθέτουν ενα εικαστικό επίπεδο τιμών, συνυπάρχοντα με τήν κατάσταση οικονομικής σταθερότητας, βάσει του οποίου δοθείσα ποσότητα αγαθών και υπηρεσιών μπορεί να αποκτηθεί. Ἡ μεγιστοποίηση του προσδοκώμενου οφέλους, ἀπό τήν επιδιωκόμενη υπό τών νοικοκυριών οικονομική συναλλαγή, θεωρείται ως βασική προϋπόθεση της οικονομικής του συμπεριφοράς. Πάλι ὅμως τα καίρια προβλήματα πού ανακύπτουν με τή μέθοδο τών στοχαστικών υποδειγμάτων, π.χ. πώς οί conjectures τών νοικοκυριών διαμορφώνονται, ενισχύουν τήν άποψη ὅτι τό πρόβλημα της οικονομικής ισορροπίας εξακολουθεῖ να είναι πρόβλημα.

V. ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἡ κυριότερη αδυναμία τών σύγχρονων υποδειγμάτων Γενικής Οικονομικής 'Ανισορροπίας', είναι ἡ παράλειψη τους να αναφερθούν στο θεσμικό πλαίσιο του κοινωνικοοικονομικού συστήματος, πού αναμφισβήτητα επιδρά στίς οικονομικές ενέργειες τών νοικοκυριών και τών επιχειρήσεων και συνεπώς στην αποκατάσταση τής οικονομικής ισορροπίας. Ἐπίσης ἀπό την Κλασσική Σχολή μέχρι τόν Keynes, οί συγγραφείς πού συνέβαλαν στή βελτίωση τής οικονομικής θεωρίας, ἔλαβαν σοβαρά υπ' ὄψη κατά τήν εξέταση τοῦ οικονομικού φαινομένου, τό εἶδος τών οικονομικών θεσμών. Ἡ Κλασσική Σχολή αποκρυστάλλωσε τις αντιλήψεις της περί κοινωνικών δομών σε σημαντικό αριθμό μονογραφιών και άλλων μελετημάτων, δίνοντας ἔτσι αφορμή στίς μεταγενέστερες Σχολές να ασχοληθούν μέ τό θεσμικό κοινωνικό υπόβαθρο. Τό κοινωνικό περίγραμμα μέσα στό ὅποιο τα νοικοκυριά, οί επιχειρήσεις και τό Κράτος, παράγουν ενα οικονομικό αποτέλεσμα, εξετάσθηκε σέ βάθος ἀπό τους Κλασσικούς. Ἡ έννοια τής οικονομικής ισορροπίας εκφρασθεῖσα υπό τών Κλασσικών μέ τήν εισαγωγή τής θεωρίας τους περί οικονομικής ανάπτυξης, ἔλαβε σοβαρά υπ' ὄψη τό θεσμικό καθεστώς τής κοινωνίας. Χαρακτηριστικό είναι ἔπίσης τό παράδειγμα τοῦ Karl Marx πού προσπάθησε να συλλαβή τή μακροχρόνια εξέλιξη τοῦ οικονομικού συστήματος. Ἐπίσης ἀπό τήν ἱστορική σκοπιά τών επιστημονικών του αναζητήσεων, ἦταν ὅτι τόσο τό οικοδόμημα ὅσο και τό εποικοδόμημα τής κοινωνίας συνιστά τήν κινητήριον δύναμη προσδιορίζοντας τήν οικονομική συμπεριφορά τών μελών του.

Ἡ ἱστορική Σχολή και λίγο αργότερα ἡ Θεσμική Σχολή, ἔδωσαν στην κυριολεξία πολλές μάχες για νά πείουν τους οπαδούς τών pure economics και τής

άπαγωγικής μεθόδου δεν ή οικονομική ως κοινωνική επιστήμη, θα πρέπει να αποβλέπει μεταξύ άλλων και στην ανάλυση των κοινωνικών θεσμών. Θεώρησαν ότι έτσι μόνο ο οικονομολόγος θα καταφέρει να συλλάβει τή φύση τών κοινωνικών προβλημάτων, και στή συνέχεια να προτείνει αποτελεσματικές μεθόδους θεραπείας της. "Αν και οι αντιλήψεις τόσο της Ιστορικής, όσο και της Θεσμικής Σχολής πέρασαν σχετικά απαρατήρητες, λόγω του έπισκιασμοῦ πού δέχτηκαν από τους γίγαντες τής οριακής έκρηξης, S. Jevons, C. Menger, L. Walras, και A. Marshall, έν τούτοις θέτοντας τα θεμέλια τής σύγχρονης Κοινωνιολογίας, αφύπνισαν πολλούς ερευνητές για τις πραγματικές δυνατότητες τής οικονομικής επιστήμης ν' αντιμετωπίσει σοβαρά ανθρώπινα προβλήματα.

Ή εμφάνιση του Kunt Wicksell καί λίγο αργότερα του Keynes, επιβεβαιώνει το συμπέρασμα ότι κάθε απόπειρα ανάλυσης του όρου 'οικονομική ισορροπία'⁵ πρέπει να πηγάζει από τήν εξέταση του δομικού πλαισίου τής οικονομίας. Μετά τή συγγραφή τής Τενικής Θεωρίας' μπορεί να υποστηριχθεί ότι από τους οικονομολόγους πού προώθησαν αποφασιστικά τή θεωρία τής οικονομικής ανισορροπίας, μόνο ο Don Patinkin ασχολήθηκε με τόν διαδραματίζοντα ρόλο τών οικονομικών θεσμών κατά τήν αποκατάσταση τής οικονομικής αρμονίας. 'Απεναντίας οί R. Clower, A. Leijonhufvud, H. Grossman, R. Barro και E. Malinvaud, χωρίς ν' αμφισβητούν τήν συμβολή τών κοινωνικοοικονομικών δομών κατά τή διαμόρφωση τής οικονομικής σταθερότητας, δεν έχουν ακόμη διερευνήσει σέ βάθος καί πλάτος τήν κοινωνιολογική οντότητα του δρου 'οικονομική ισορροπία'. Έν τούτοις, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στή θεωρητική παρά στή μαθηματική ερμηνεία του οικονομικού προβλήματος, έχουν καταφέρει να προάγουν σημαντικά τή μεθοδολογική σύλληψη τής οικονομικής ισορροπίας. Από τήν άλλη μεριά, οί κατασκευαστές τών υποδειγμάτων οικονομικής ισορροπίας με ή χωρίς ποσοτικούς περιορισμούς, υστερούν αισθητά στή κοινωνιολογική ενδοσκοπήση του οικονομικού γεγονότος, παραβλέποντας έτσι με τή μαθηματική αυστηρότητα πού εισάγουν τόν κοινωνικό χαρακτήρα τής οικονομικής θεωρίας.

Έάν ο οικονομικός ερευνητής συνειδητοποιήσει το νόημα τής συνύπαρξης μεταξύ του κοινωνιολογικού καί του οικονομικού στοιχείου, τότε θα δημιουργηθούν οί προϋποθέσεις για τήν ασφαλέστερη προσέγγιση του προβλήματος τής οικονομικής ανισορροπίας. Αναμφισβήτητα, ή εισαγωγή του κοινωνιολογικού στοιχείου στο χώρο τής γενικής ισορροπίας, κρίνεται αναγκαία. Ή κρίση πού τα σημερινά κοινωνικοοικονομικά συστήματα διέρχονται, ενισχύει τήν άποψη ότι έκτος από τους μηχανισμούς τής οικονομίας καί ή ανάλυση του θεσμικού πλαισίου τής κοινωνίας, θα βοηθήση για τήν πραγματοποίηση του ιδανικού επιπέδου τιμών καί ποσοτήτων.

Ή εντυπωσιακή εξέλιξη τής έρευνας στο πρόβλημα τής γενικής ανισορροπίας, όπως πραγματοποιείται κατά τίς τελευταίες δεκαετίες, άμεσα απορρίπτει

τόν ισχυρισμό ότι μετά τον Keynes ή οικονομική επιστήμη διέρχεται στασιμότητα. Δεν είναι ούτε πρόσκαιρα ούτε τυχαία τα επιστημονικά ευρήματα των Patinkin, Clower, Grossman, Barro, Malinvaud που προχωρούν πέρα από το Κεϋνσιανό υπόδειγμα με τήν μεθοδολογική και τήν διεισδυτική εξέταση του οικονομικού φαινομένου. Η συνεισφορά των στοχαστών αυτών σε θέματα οικονομικής ανισορροπίας είναι αναμφισβήτητη. Στο παρελθόν και ιδίως πριν τήν έκδοση της Γενικής Θεωρίας, ή εκδήλωση μιας οικονομικής κρίσης προξενόσσε όχι μόνο τό ψυχορράγημα του οικονομικού, άλλα και τήν αποσύνδεση του κοινωνικού συστήματος. Αντίθετα, στις μέρες μας, ή διαιώνιση τής οικονομικής κρίσης μετά τό 1973 ναι μεν διαταράσσει τή λειτουργία των Εθνικών οικονομιών, τό αναπτυσσόμενο όμως μεθοδολογικό και θεωρητικό επίπεδο του οικονομικού λογισμού, συμβάλλει αποφασιστικά στον έλεγχο των συνεπειών της. Αυτός είναι ό λόγος που πολλοί οικονομολόγοι πιστεύουν ότι από τήν κατασκευή ενός υποδείγματος Γενικής Οικονομικής 'Ισορροπίας', θα έξαρτηθή ή αποτελεσματική αντιμετώπιση τής ολόένα και επεκτεινόμενης οικονομικής κρίσης.

Η υπερβολική έμφαση πολλών οικονομολόγων στή χρήση των μαθηματικών ως βασικού οργάνου οικονομικής ανάλυσης, πολλαπλασιάζει αντί να ελαττώνει τα προβλήματα κατά τήν ενδοσκόπηση του φαινομένου τής γενικής ανισορροπίας. Η αποκοπή τής ανθρώπινης σχέψης από τό κοινωνικό γεγονός που ή μαθηματική αφαίρεση προκαλεί, συμβάλλει στή στασιμότητα παρά στή προώθηση τής οικονομικής θεωρίας. Έτσι, καθίσταται πολύ δύσκολο για τον αναγνώστη, να συγκρίνει τα υποδείγματα οικονομικής ισορροπίας με τήν κοινωνική πραγματικότητα, όταν ή έκθεση των επιχειρημάτων τους γίνεται μέ βάση τίς αρχές του ανώτερου μαθηματικού λογισμού. Εισάγοντας δηλαδή μια σειρά μαθηματικών λειμμάτων, υποθέσεων και θεωρημάτων, οι κατασκευαστές τους επιχειρούν ν' αναλύσουν οικονομικές Ιδέες, που από τή φύση τους είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μέ τήν κοινωνική πραγματικότητα. Κατ' αυτό τον τρόπο, ή μαθηματική αφαίρεση γίνεται ενδογενές συστατικό των υποδειγμάτων τους, προξενόντας έτσι σοβαρά ερωτηματικά στον αναγνώστη για τόν κοινωνικό ρόλο που τά υποδείγματα αυτά έκπληροϋν. Κανέννας δεν αμφισβητεί ότι ή εξέλιξη τής οικονομικής επιστήμης, πολλά οφείλει στην ανάπτυξη τής μεθόδου των θετικών επιστημών. Δεν μπορεί όμως ν' αμφισβητηθεί ότι σ' αρνητικά αποτελέσματα που ή οικονομική θεωρία θά μπορούσε να οδηγηθεί, θά ήταν σχεδόν αναπόφευκτα, εάν ή χρήση των αυστηρών μαθηματικών μεθόδων συνεχιζόταν μέ αυξανόμενο ρυθμό στό μέλλον. Αποτελεί πάγιο συμπέρασμα του παρόντος δοκιμίου ότι οί οικονομολόγοι, που στις μέρες μας εκφράζουν τήν Keynesian Counterrevolution, ακολουθούν τό κανάλι εκείνο που μπορεί να τους οδηγήσει σε καρποφόρα αποτελέσματα. Η προσδοκία αυτή από ιδεατή θά καταστεί χειροπιαστή, εάν οί υπερασπιστές τής λύσης αυτής συνδυάσουν στό μέλλον, κατά όρθολογικότερο και αντικειμενικότερο τρόπο τό μαθηματικοοικονομικό και τό κοινωνιολογικό στοιχείο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

*Επιθυμώ να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον Καθηγητή (ΑΣΒΠ) και δάσκαλο μου Dr Α. Χουμανίδη, ό όποιος με έβοήθησε με τίς παρατηρήσεις και υποδείξεις του, για τή συγγραφή του παρόντος δικιμίου μου.

1. Για μια πλήρη καί ενδελεχή παρουσίαση του μεθοδολογικού περιεχομένου τής κλασσικής θεωρίας οικονομικής αναπτύξεως και του 'stationary state', βλ. V a m n o u k a s, G.: The Classical Synthesis of Economic Growth as a Deductive Process of Reasoning", SPUDAI, 1980.

2. Hicks, J.: "Value and Capital", 2η έκδ. , Oxford, Clarendon Press, 1946, βλ. ι,ελ. 61.

3. Βλ. M o d i g l i a n i, F.: "Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money", Econometrica, 1944 and Lange, D.: "Price Flexibility and Employment", Principia, 1944.

4. Μέ τον όρο 'spill-over effect' νοείται ή επίδραση πού θα έχει στις X_{k+1} ($k=1, 2, \dots, n$) αγορές του οικονομικού συστήματος, ή ύπαρξη άνισοροπίας μεταξύ προσφοράς και ζήτησης στην X_1 αγορά.

5. C l o w e r, R.: "The Keynesian Counter-Revolution: A Theoretical Appraisal", πρωτοδημύσ ευθέν στό "The Theory of Interest Rates", ύπό F. Hahn ΚΑΙ F. Brechling, Macmillan, 1965: άνατυπωθέν στό "Monetary Theory: collected papers", ύπό R. Clower, έκδ. Penguin, βλ. σελ. 279.

6. Ό C l o w e r ισχυρίζεται διτ ό Keynes πρέπει να γνώριζε διτ εκφράζεται μέ τόν όρο 'αρχή τής δυαδικής απόφασης', αν και ,τά γραπτά του δέν ύάρχει ή οποιαδήποτε μαρτυρία πού νά έπιβεβαιεί μιά τέτοια άποψη, βλ. Clower, ιελ. 290.

7. Στο σχήμα (2) φαίν ται ότι οι συντεταγμένες τών σημείων Κ. και Α δέν αντιπροσωπεύουν ομοιόμορφα μεγέθη (πραγματικά ή νοητά), κάτι πού θά συνέβαινε στα σημεία Κ' και Λ'. Έν τούτοις, ή εισαχθείσα διαγραμματική παρατυπία αποβλέπει να δείξει παραστατικά τήν εννοα τής οικονομικής άνισοροπίας, όπως διατυπώθηκε μέ τήν αρχή τής δυαδικής απόφασης του Clower.

8. Βλ. Clower, R., σελ. 292.

9. Βλ. Clower, R., σελ. 295.

* Α. Θ. Χουμανίδη, 'Ιστορία Οικονομικών Θεωριών, 'Αθήναι 1975, σελ. 374.

10. L e i j o n h u f v u d, A. : 'On Keynesian Economies and the Economies of Keynes", Oxford University Press, 1968, σελ. 8.

11. J a c k m a n, R.: "Keynes and Leijonhufvud", Oxford Economic Papers, 1974, σελ. 259.

12. B l i s s, C. J.: "Capital Theory and the Distribution of Income", 1975, βλ. κεφ. 3.

13. B l i s s, C, βλ. σελ. 58.

14. Είναι γνωστό ότι ή αποδοχή μιας συνάρτησης χρησιμότητας, τόσο για τόν καταναλωτή όσο καί για τόν επιχειρηματία, συνιστά βασική προϋπόθεση του υποδείγματος τών Arrow-Debreu.

15. Mue11bauer, J. and Portes, R.: "Macroeconomic Models with Quantity Rationing", *Economic Journal*, 1978.

16. Hahn, F.: "Exercises in conjectural equilibria", *Scandinavian Journal of Economics*, 1977
KÜ Hahn, F.: "On non-Walrasian equilibria", *Review of Economic Studies*, 1978.

17. Μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο σημαντικός αριθμός συγγραφέων έχει παρουσιάσει σπουδαίο επιστημονικό έργο στη Κλασική θεωρία της οικονομικής πολιτικής, όπως οι Robbins, L.: "The Theory of Economic Policy in English Political Economy", 2η εκδ., 1978, Samuels, W.: "The Classical Theory of Economic Policy", 1966 κ.ά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Arrow, K.: "Economic Equilibrium", *International Encyclopedia of the Social Sciences*, 1968.

» "Real and Nominal Values in Economics", *The Public Interest*, 1980.

Arrow, K. και Debreu, G.: "Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy", *Econometrica*, 1954.

Aumann, R.: "Existence of Competitive Equilibria in Markets with a Continuum of Traders", *Econometrica*, 1966.

Barro, R. και Grossman, H.: "A General Disequilibrium Model of Income and Employment", *American Economic Review*, 1971.

"Money, Employment and Inflation", *Cambridge University Press*, 1976.

Benassy, J.: "Neo-Keynesian Disequilibrium in a Monetary Economy", *Review of Economic Studies*, 1975. Bliss, C.J.: "Capital Theory and the Distribution of Income", *North-Holland*, 1975.

Braverman, A.: "Consumer Search and Alternative Market Equilibria", *Review of Economic Studies*, 1980 .

Casson, M. : "Unemployment: a disequilibrium approach", *Martin Robertson*, 1981.

Clower, R.: "The Keynesian Counter-Revolution : A Theoretical Appraisal", στα "The Theory of Interest Rates", υπό F. Hahn και F. Brechling, *Macmillan*, 1975: αναδημοσιευθέν στο "Monetary Theory: collected papers", υπό R. Clower, έκδ. Penguin, 1969.

» "Keynes and the Classics: A Dynamical Perspective", *Quarterly Journal of Economics*, 1960.

» "Reflections on the Keynesian Perplex", *Zeitschrift für Nationalökonomie*, 1975.

Dean, J. W.: "The Dissolution of the Keynesian Consensus", *The Public Interest*, 1980.

Debreu, G.: "Theory of Value: an axiomatic analysis of economic equilibrium", 1959.

- » "New Concepts and Techniques for Equilibrium Analysis", *Inter. Econ. Rev.* 1962.
- Drazen, A.: "Recent Developments in macroeconomic disequilibrium with rationing", *Review of Economic Studies*, 1980.
- Dréze, J.: "Existence of an Equilibrium under Price Rigidity and Quantity Rationing", *International Economic Review*, 1975.
- Gale, D.: "Pure Exchange Equilibrium of Dynamic Economic Models", *Journal of Economic Theory*, 1973.
- Glustoff, E.: "On the Existence of a Keynesian Equilibrium", *Review of Economic Studies*, 1968.
- Grandmont, J.: "Temporary General Equilibrium Theory", *Econometrica*, 1977.
- Grandmont, J. και Laroque, G.: "On Temporary Keynesian Equilibrium", *Review of Economic Studies*, 1976.
- Grossman, H.: "Money, Interest, and Prices in Market Disequilibrium", *Journal of Political Economy*, 1971.
- » "Was Keynes a Keynesian?", *Journal of Economic Literature*, 1972.
- Hahn, F.H.: "On the notion of equilibrium in economics", Cambridge University Press, 1973.
- » "Exercises in conjectural equilibria", *Scandinavian Journal of Economics*, 1977.
- » "On non-Walrasian equilibria", *Review of Economic Studies*, 1978.
- » "General Equilibrium Theory", *The Public Interest*, 1980.
- Hahn, F.H. and Negishi, T.: "A Theorem on Non-Tatonnement Stability", *Econometrica*, 1962.
- Hey, J.D.: "Economics in Disequilibrium", Martin Robertson, 1981.
- Hicks, J.: "Value and Capital", 2η εκδ. 1946.
- Χουμανίδη, Α. : "Ο Εργατικός Μισθός, από της εποχής των κλασικών μέχρι σήμερα", 3η εκδ. Πειραιεύς, 1982.
- Ito, T.: "Methods of Estimation for Multi-market Disequilibrium Models", *Econometrica*, 1980.
- Iwas, K.-: "Disequilibrium Dynamics", Cowles Foundation, 1981.
- Jackman, R.: "Keynes and Leijonhufvud", *Oxford Economic Papers*, 1974.
- Jaffé, W.: "Walra's Theory of Tâtonnement: a critique of recent interpretations", *The Journal of Political Economy*, 1967.
- Kogik'u, K.: "Macroeconomics and the Market Mechanism", *Zeitschrift fur Nationalökonomie*, 1975.
- Leijonhufvud, A.: "On Keynesian Economics and the Economics of Keynes", Oxford University Press, 1968.
- Malinvaud, E.: "The Theory of Unemployment Reconsidered", Basil Blackwell, 1977.

- McKenzie, L. W.: "On the Existence of General Equilibrium for a Competitive Market", *Econometrica*, 1959.
- » "The Classical Theorem on Existence of Competitive Equilibrium", *Econometrica*, 1981
- Muëllbôuer, J. και Portes, R. "Macroeconomic Models with Quantity Rationing", *Economic Journal*, 1978.
- Nayak, P. "Efficiency of Non-Walrasian Equilibria", *Econometrica*, 1980.
- Patinkin, D. "Money, Interest and Prices", 2η εκδ., Harper and Row, 1965.
- Radner, R. "Market Equilibrium under Uncertainty: Concepts and Problems", στα "Frontiers of Quantitative Analysis", Τόμ. Π. ύπο M.D. Intriligator και D.A. Hendrick, North-Holland, 1974.
- Σαραντ'δης, Στ. : "Θεωρία Άριστης Κατανομής, Οικονομικής Ευημερίας και Γενικής Ισοροπίας", Πειραιεύς, 1978.
- Stigum, B.: "Competitive Equilibria under Uncertainty", *Quarterly Journal of Economics*, 1969 *Studies* 1980.
- Svensson, L.: "Effective Demand and Stochastic Rationing", *Review of Economics*, 1969, *Studies* 1980.
- Varian, H.: "Non-Walrasian Equilibria", *Econometrica*, 1977.
- Weintraub, E. R.: "Microfoundations: the comparability of microeconomics and macroeconomics", Cambridge University Press, 1979.
- Yeager, L.: "The Keynesian Diversion", *Western Economic Journal*, 1973.
- Younes, Y.: "On the Role of Money in the Process of Exchange and the Existence of a Non-Walrasian Equilibrium", *Review of Economic Studies*, 1975.